

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка**

**Факультет педагогіки і психології
Кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти**

Кваліфікаційна робота

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА
ВЧИТЕЛЯ ЯК КЛЮЧОВА УМОВА ОСВІТИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

**Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма «Початкова освіта»**

Здобувача вищої освіти освітнього
ступеня «магістр»
факультету педагогіки і психології
Левків Олени Володимирівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти
Онишків Зіновій Михайлович

РЕЦЕНЗЕНТ:
директор приватного закладу загальної
середньої освіти ліцею «ІТ СТЕП СКУЛ
ТЕРНОПІЛЬ»
Пришляк Оксана Михайлівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.....	6
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ.	6
1.1. Поняття інклюзивної освіти та її значення для учнів з особливими освітніми потребами (ООП).....	6
1.2. Функції та роль асистент вчителя у роботі з учнями з ООП	16
РОЗДІЛ 2.....	29
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ.....	29
2.1. Використання цифрових технологій та адаптованих навчальних матеріалів у роботі з учнями з ООП.....	29
2.2. Співпраця асистента вчителя з іншими педагогами, фахівцями та батьками для підвищення ефективності роботи асистента вчителя.....	39
2.3. Інноваційні педагогічні технології та сучасні стратегії підтримки учнів з ООП.....	44
2.4. Практична реалізація диференційованого підходу в навчанні здобувача освіти з ООП	50
2.5. Динаміка навчальних досягнень учня з ООП у процесі диференційованого навчання.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ.....	71

ВСТУП

Сучасна система освіти перебуває у стані постійних трансформацій, викликаних соціально-економічними змінами, розвитком технологій та зростаючими вимогами суспільства до якості освітніх послуг. Одним із ключових завдань сучасної школи є забезпечення рівного доступу до освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних можливостей, особливостей розвитку чи соціального статусу. Відповіддю на ці виклики стало впровадження концепції інклюзивної освіти, яка передбачає створення умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у загальноосвітньому просторі.

Інклюзивна освіта розглядається не лише як педагогічний підхід, а й як суспільний феномен, що відображає принципи толерантності, рівності та прав людини. Вона сприяє соціалізації дітей з ООП, їхній інтеграції у шкільну спільноту та суспільство загалом, формуванню у всіх учасників освітнього процесу цінностей взаємоповаги й прийняття різноманітності. Проте ефективність інклюзивної освіти значною мірою залежить від належної організації навчально-виховного процесу, від готовності педагогічних кадрів працювати у нових умовах і використовувати сучасні методи підтримки учнів.

Одним із ключових учасників інклюзивного освітнього процесу є асистент вчителя – фахівець, який здійснює безпосередній супровід учня з ООП, допомагає вчителю адаптувати навчальний матеріал, організовує підтримку дитини під час уроків і позакласних заходів. Роль асистента вчителя виходить за межі суто допоміжних функцій – він стає посередником між учнем, вчителем, класом та батьками, створюючи умови для максимально повного розкриття потенціалу дитини.

Сучасні виклики освіти вимагають від асистента вчителя застосування інноваційних підходів, що базуються на інтеграції цифрових технологій, використанні адаптованих навчальних матеріалів, а також ефективній взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу – вчителями, психологами,

логопедами, соціальними педагогами, батьками. Інноваційність діяльності асистента проявляється не лише у використанні технічних засобів, але й у впровадженні гнучких педагогічних стратегій, спрямованих на розвиток автономії, комунікативних навичок і пізнавальної активності учнів з ООП.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю пошуку й впровадження ефективних інноваційних рішень для підтримки інклюзивного навчання, зокрема через професійну діяльність асистента вчителя. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених питанням інклюзивної освіти, саме аспект інноваційної діяльності асистента вчителя залишається недостатньо дослідженим, що створює потребу в систематизації й аналізі сучасних підходів.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й розкрити інноваційні підходи в діяльності асистента вчителя як ключову умову забезпечення якісної освіти учнів з ООП.

Актуальність і наукова значущість обраної теми підтверджуються постійною увагою дослідників до проблем інклюзивної освіти та пошуком ефективних шляхів її реалізації. У вітчизняній науці питання організації навчання дітей з особливими освітніми потребами ґрунтовно розглядаються у працях А. Колупаєвої, В. Боднара, Е. Данілавічуте, Ю. Найди, М. Порошенко, Н. Софій, З. Шевців, А. Шевцова та інших науковців, які аналізують різні аспекти становлення та розвитку інклюзивного освітнього середовища.

Світова наукова спільнота концентрує свої дослідження на питаннях дотримання прав і свобод дитини, розбудові освітньої системи, заснованої на принципах інклюзивності та недискримінації. У цьому контексті варто відзначити роботи таких дослідників, як D. Armstrong, F. Armstrong, J. Deppeler, Ph. Jackson, S. Lakkala, S. Lempinen, T. Loreman, K. Lynch, J. Orring, M. Takala, J. Taylor Gatto, D. Harvey та інших, які аналізують концептуальні та практичні підходи до створення рівних умов навчання для всіх здобувачів освіти.

Завдання дослідження:

- проаналізувати науково-теоретичні основи інклюзивної освіти та визначити її значення для розвитку учнів з ООП;
- дослідити функції та роль асистента вчителя у створенні інклюзивного освітнього середовища;
- виявити й охарактеризувати сучасні інноваційні підходи у діяльності асистента вчителя, включно з використанням цифрових технологій, адаптованих матеріалів і новітніх педагогічних стратегій;
- визначити напрями вдосконалення співпраці асистента вчителя з педагогами, фахівцями та батьками;
- описати, розробити та обґрунтувати методику диференційованого навчання для учнів з ООП відповідно до його індивідуальних освітніх потреб.

Об’єкт дослідження – діяльність асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти.

Предмет дослідження – інноваційні підходи та технології, що застосовуються асистентом вчителя для забезпечення ефективності навчання учнів з ООП.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел, порівняльний аналіз педагогічних підходів, систематизація та моделювання інноваційних практик роботи асистента вчителя.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному розгляді діяльності асистента вчителя крізь призму інноваційності та інтеграції сучасних цифрових і педагогічних технологій у практику інклюзивної освіти.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження для розробки методичних рекомендацій щодо організації роботи асистента вчителя, спрямованої на підвищення ефективності навчання й соціалізації учнів з ООП.

Структурно робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ.

1.1. Поняття інклюзивної освіти та її значення для учнів з особливими освітніми потребами (ООП)

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, яка ґрунтується на основному праві дітей на навчання та можливості відвідувати школу за місцем проживання. Вона передбачає навчання дітей у загальноосвітніх закладах та забезпечує участь усіх учнів у шкільному житті на рівних умовах. Інклюзія означає, що школа прагне враховувати потреби кожного учня, вносити зміни до навчальних програм, ресурсів та методів викладання, щоб усі мали рівні можливості для навчання та розвитку.

Проблематика інноваційних підходів у діяльності асистента вчителя є однією з ключових у сучасній педагогічній науці, оскільки забезпечення рівного доступу до освіти для учнів з особливими освітніми потребами (ООП) стало пріоритетом державної політики та суспільного розвитку. Науковці наголошують, що асистент учителя сьогодні не просто допоміжна ланка, а важливий суб'єкт освітнього процесу, який сприяє соціалізації, розвитку та академічному прогресу дитини [7].

Аналіз наукових джерел щодо інклюзивної освіти свідчить про комплексність проблеми та необхідність міждисциплінарного підходу. І. А. Боротюк [4] та О. А. Хом'як [58] у своїй роботі акцентують увагу на нормативно-правових аспектах інклюзивної освіти в Україні, висвітлюючи державну підтримку дітей з ООП та підкреслюючи важливість законодавчого забезпечення ролі асистента як ключового елемента системи інклюзії.

О. С. Галюка та А. А. Собчук [8] висвітлюють соціальну мобільність учителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання, що підкреслює необхідність співпраці педагогів із асистентами та іншими фахівцями для забезпечення ефективного навчального процесу. Б. Звекова розглядає

використання інтерактивних технологій помічником вчителя під час ігор із дітьми з порушеннями розвитку, що демонструє роль асистента у створенні адаптованого середовища та розвитку пізнавальних і соціальних компетентностей учнів.

Так, Н. В. Базима [1] досліджує розвиток мовлення дітей з аутизмом, підкреслюючи, що індивідуальні особливості комунікативних навичок потребують спеціально адаптованих методів навчання та постійного педагогічного супроводу, що створює базу для впровадження ролі асистента вчителя у класі.

О. О. Красовська [25] та співавтори розкривають значення арт-терапевтичних технологій та педагогіки партнерства для формування інклюзивної компетентності педагогів, що забезпечує ефективну взаємодію з учнями з ООП. І. Шульга [61] представляє міжнародний досвід реалізації інклюзивної освіти на прикладі скандинавських країн, демонструючи можливість адаптації прогресивних практик до українського освітнього контексту.

Психологічна підтримка родин є ще одним важливим аспектом. Н. Ярмола та І. Хотенюк [66] підкреслюють роль психолога у роботі з внутрішньо переміщеними сім'ями, а І. Хотенюк [60] описує психологічні особливості цих родин, наголошуючи на потребі створення безпечного простору. Асистент у такій ситуації виступає медіатором, який допомагає дитині адаптуватися до нового середовища.

Одним із ключових напрямів сучасної державної освітньої політики є розвиток концепції Нової української школи. Головна увага приділяється створенню умов для рівного доступу до якісної освіти всіх дітей, зокрема тих, які мають особливі освітні потреби. Це досягається завдяки впровадженню різноманітних форм навчання, що дозволяють забезпечити індивідуалізацію освітнього процесу.

Попри складні умови, у яких опинилася українська освіта через повномасштабну війну, атаки на цивільну інфраструктуру та руйнування

закладів освіти, система зберегла свою життєздатність. Це стало можливим завдяки стійкості, професійності та витримці всіх учасників освітнього процесу – педагогів, учнів і батьків. Навчання набуло гнучких форм: воно може відбуватися як у класах, так і в укриттях, а також у змішаному форматі – онлайн та офлайн [11].

Упродовж 2021–2024 років у сфері освіти дітей з особливими освітніми потребами було оновлено нормативно-правову базу, переглянуто зміст загальної середньої освіти та удосконалено методики корекційного навчання. Це дало можливість наблизити освітній процес до потреб учнів і забезпечити формування у них ключових компетентностей, необхідних для повноцінного життя в сучасному суспільстві.

Зміни в галузі загальної середньої освіти для осіб з ООП обумовлені низкою важливих законодавчих і нормативних актів. Серед них – затвердження Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання до 2029 року та операційного плану на 2024–2026 роки. У цих документах передбачено вдосконалення системи моніторингу, підвищення якості послуг інклюзивно-ресурсних центрів, створення інклюзивного середовища у школах, забезпечення їх необхідними ресурсами та розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників. Також було ухвалено новий Державний стандарт базової середньої освіти, затверджено Положення про спеціальні класи для навчання дітей з ООП, розпочато обговорення проєкту профільної школи та впроваджено Концепцію розвитку STEM-освіти.

Серед головних завдань, над якими працює Нова українська школа, – продовження реформування базової середньої освіти, формування сучасної старшої профільної школи та створення системи ефективної профорієнтації здобувачів освіти. На 2025–2026 роки Міністерством освіти і науки визначено пріоритети, серед яких: забезпечення максимально безпечних умов навчання, розроблення та затвердження дорожньої карти впровадження профільної школи, а також створення умов для професійної орієнтації учнів, зокрема тих,

хто має особливі освітні потреби, щоб сприяти їх подальшій соціалізації та працевлаштуванню [60].

Отже, на сучасному етапі особливого значення набуває розроблення й упровадження ефективних стратегій і практик навчання дітей з ООП, що включає реалізацію оновленого змісту освіти, організацію комплексного психолого-педагогічного супроводу, застосування інноваційних методів і технологій у навчанні [32]. Школа повинна не лише забезпечувати академічні знання, а й відповідати на виклики сьогодення, задовольняти соціокультурні потреби дітей, підтримувати їхній психоемоційний стан, сприяти самореалізації та формуванню ціннісних орієнтирів, що відповідають національним і загальнолюдським ідеалам.

Ефективно організоване інклюзивне середовище дає багато переваг як для дітей з особливими потребами, так і для їхніх здорових однолітків. Діти з ООП завдяки спілкуванню з ровесниками покращують свій когнітивний, мовний, моторний, соціальний та емоційний розвиток. Вони отримують нові навички, можливості для розвитку здібностей та формування дружніх стосунків зі здоровими дітьми і сприяє їхній участі у шкільному та громадському житті [36].

Водночас інклюзивна освіта позитивно впливає на розвиток дітей без ООП. Вони вчаться приймати відмінності між людьми, сприймати їх толерантно, налагоджувати дружні стосунки та ефективно співпрацювати з іншими. Таким чином, інклюзія формує в учнів цінності поваги, взаємопідтримки та соціальної відповідальності.

Організація інклюзивного середовища вимагає комплексного підходу. Заклади, у яких є інклюзивні класи, повинні створювати умови для навчання, розвитку і виховання дітей з ООП, враховуючи як фізичний, так і психологічний аспекти. Крім цього, важливе значення має розробка індивідуальної програми розвитку (ІПР) для кожного учня з особливими потребами. ІПР допомагає визначити потреби дитини та способи надання їй підтримки у навчальному процесі [28].

Інклюзивна освіта створює умови, за яких усі діти можуть навчатися разом, незалежно від того, чи мають вони особливі освітні потреби, чи ні. Це означає, що школа повинна бути відкритою і доступною для кожного, щоб ніхто не відчував себе виключеним. Інклюзія – це не тільки про дітей з ООП. Вона потрібна всім, бо допомагає створити дружнє середовище, де кожна дитина може вчитися, спілкуватися та розвиватися[67].

Сучасна інклюзивна освіта вчить дітей поважати один одного і розуміти різницю між людьми. Вона розвиває вміння співпрацювати, підтримувати однокласників та допомагати тим, хто потребує допомоги. Завдяки цьому учні краще розуміють емоції інших, вчаться співчуття та толерантності. Інклюзія також готує дітей до життя у сучасному суспільстві, де багато людей відрізняються за здібностями, поглядами чи звичками [9, с.113].

В Україні працює система підтримки інклюзивного навчання, яка допомагає дітям з особливими потребами навчатися разом із ровесниками. Вона включає кілька важливих речей: адаптацію навчальних програм, врахування індивідуальних можливостей дитини під час оцінювання, використання різних методів викладання, допомогу асистента вчителя та складання індивідуальних освітніх планів і дозволяє дітям з ООП отримувати необхідну підтримку і водночас брати участь у звичайних шкільних заняттях[54].

Інклюзивна освіта корисна не тільки для дітей з особливими потребами. Вона приносить користь усім учасникам навчального процесу. По-перше, вона розвиває емпатію та вміння співчувати. Коли діти вчаться разом, вони краще розуміють почуття інших і навчаються підтримувати однокласників. По-друге, інклюзія формує повагу до різноманітності. Діти звикають до того, що люди можуть відрізнятися, і це нормально. По-третє, вона допомагає вчитися працювати в команді. Учні частіше виконують спільні завдання, домовляються один з одним і допомагають однокласникам у навчанні. І нарешті, інклюзія готує дітей до дорослого життя, де доводиться спілкуватися з різними людьми і співпрацювати з тими, хто має інші погляди або потреби.

Звичайно, у школах бувають проблеми з впровадженням інклюзії. Іноді бракує спеціалістів, матеріалів або спеціально обладнаних класів. Проте ці труднощі не зупиняють розвиток інклюзивної освіти, бо користь для дітей і суспільства очевидна.

Інклюзія – це не просто модне слово. Це важливий крок до справедливого суспільства, де кожен має рівні можливості. Вона формує покоління, яке вміє поважати інших, співпрацювати та допомагати тим, хто цього потребує. Важливо також використовувати коректну мову. Правильні слова допомагають створити дружнє середовище, а неправильні – можуть ображати і відштовхувати людей.

Із 1 січня 2022 року в Україні почав діяти оновлений Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957[44]. Цей документ визначає нові організаційні засади освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються за інституційною (денною) формою здобуття освіти. Головною зміною в системі надання інклюзивних освітніх послуг стало впровадження п'яти рівнів підтримки, що дозволяють більш гнучко та адресно враховувати потреби кожного учня. Під рівнем підтримки розуміють обсяг постійної або тимчасової допомоги, яка надається школярам безпосередньо у закладі освіти відповідно до складності їхніх труднощів у навчанні, спілкуванні, соціальній взаємодії чи розвитку загалом (табл.1.1).

Перший рівень підтримки застосовується щодо учнів, які мають незначні, поодинокі труднощі I ступеня прояву, що не потребують створення інклюзивного класу. Рішення про надання такої підтримки ухвалює заклад освіти на підставі письмової заяви одного з батьків, протоколу оцінки потреби учня (що складається за формою, наведеною в додатку 2 до Порядку), або висновку інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ).

Таблиця 1.1.

**Рівні підтримки затверджені постановою Кабінету Міністрів
України від 15 вересня 2021 року № 957**

Рівень підтримки	Кого стосується	Асистенти	Адаптація/Модифікація навчання	Кількість КРП занять на тиждень	Кількість учнів у класі
1 (незначні труднощі, I ступінь)	Учні з поодинокими легкими труднощами	Не передбачено (підтримка силами педагогів школи)	Консультативна допомога педагогів (логопед, психолог, корекційний педагог). Індивідуальна програма розвитку не обов'язкова	Не визначено (за потребою)	Не враховується при формуванні класу
2 (легкі труднощі, II ступінь)	Учні з бар'єрами, що трохи перешкоджають навчанню	Асистент учителя (за потреби)	Адаптація навчальних програм	До 2 занять на тиждень	До 3 учнів
3 (помірні труднощі, III ступінь)	Учні з більш вираженими труднощами	Асистент учителя + асистент учня (за потреби)	Адаптація програм, адаптований розклад, альтернативна комунікація	До 4 занять на тиждень	Не більше 2 учнів
4 (тяжкі труднощі, IV ступінь)	Учні, які потребують значної підтримки	Асистент учителя + асистент учня	Адаптація або модифікація змісту навчання, адаптований/модифікований розклад, спец. методики й технології	До 6 занять на тиждень	Лише 1 учень
5 (найтяжчі труднощі, IV ступінь)	Учні з найскладнішими порушеннями розвитку	Асистент учителя + асистент учня	Повна модифікація змісту навчання, зміна результатів, альтернативні методи навчання, індивідуальний підхід	До 8 занять на тиждень	Лише 1 учень

Учні, які мають серйозніші бар'єри у навчанні, соціалізації, грі чи мобільності, можуть отримати підтримку другого-п'ятого рівнів. У такому випадку керівник школи формує інклюзивний клас на підставі заяви одного з батьків та висновку ІРЦ про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Реалізація підтримки включає кілька важливих складових, зокрема створення індивідуальної програми розвитку та навчального плану, адаптацію підручників, матеріалів та дизайну освітнього простору, забезпечення допоміжними засобами для навчання, а також надання соціальних послуг супроводу. Крім того, організовуються консультації для педагогів та батьків за участю фахівців ІРЦ, а процедура оцінювання знань школяра адаптується з урахуванням його потреб – наприклад, змінюється тривалість або зміст тестів, застосовуються альтернативні методи перевірки.

Другий рівень підтримки передбачає роботу з учнями, труднощі яких відносяться до легкого (II) ступеня прояву. У разі потреби до роботи залучається асистент учителя, а навчальні програми проходять адаптацію під можливості дитини. Учень може відвідувати до двох корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних занять на тиждень, причому в одному класі може навчатися не більше трьох таких школярів.

Третій рівень підтримки стосується дітей із помірними (III ступеня) труднощами, для яких обов'язковою є участь асистента вчителя, а за потреби — асистента учня. Окрім адаптації програм, можливим є складання спеціального розкладу занять, впровадження альтернативної комунікації, проведення до чотирьох корекційно-розвиткових занять щотижня. У класі може бути не більше двох таких дітей, щоб забезпечити належну увагу з боку педагогів.

Четвертий рівень підтримки запроваджується для школярів із тяжкими (IV ступеня) труднощами, яким необхідні як асистент учителя, так і асистент учня. У цьому випадку навчальний зміст може бути як адаптований, так і модифікований, розклад – спеціально складений або змінений. Під час навчання застосовуються спеціальні технології та методики, а кількість

корекційно-розвиткових занять збільшується до шести на тиждень. У класі має бути лише один учень із таким рівнем підтримки, щоб гарантувати ефективність навчання.

Нарешті, п'ятий рівень підтримки надається дітям із найтяжчими труднощами (також IV ступеня), для яких передбачено не лише асистентів учителя й учня, а й глибоку модифікацію змісту навчання, зміну очікуваних результатів, використання альтернативних методів та максимально індивідуалізований підхід. Кількість корекційно-розвиткових занять може сягати восьми на тиждень, а в класі допускається лише один такий учень.

При цьому висновки ІРЦ, видані до 1 січня 2022 року, залишаються чинними до завершення терміну їх дії або до отримання нового документа. Якщо у висновку не зазначено рівень підтримки, він визначається командою психолого-педагогічного супроводу за участю представника ІРЦ, який проводив оцінку, з обов'язковим урахуванням складності порушень розвитку.

Порівняння традиційного та інклюзивного освітніх процесів демонструє суттєву трансформацію підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Традиційна система передбачала сегрегацію учнів з ООП – вони навчалися переважно у спеціальних закладах або вдома, що обмежувало їхню соціалізацію та можливості взаємодії з однолітками. Натомість інклюзивна модель передбачає їх навчання у звичайних школах із наданням психолого-педагогічного супроводу, що створює умови для рівного доступу до освіти та інтеграції у суспільство [37].

Ключовою різницею є те, що в традиційній системі ООП дитини фактично не враховувалися при плануванні навчального процесу, а цілі навчання були однаковими для всіх учнів. Це призводило до перевантаження дітей із порушеннями розвитку та низької ефективності навчання. У сучасній інклюзивній моделі освітні цілі формуються індивідуально, з урахуванням психофізичних можливостей дитини, а для кожного учня складається індивідуальна програма розвитку та за потреби – індивідуальний навчальний план.

Таблиця 1.2.

Відмінності традиційного та інклюзивного освітніх процесів

Традиційний освітній процес	Інклюзивний освітній процес
1. Діти з ООП навчаються виключно у закладах спеціальної освіти або вдома.	1. Діти з ООП навчаються у звичайних закладах освіти й отримують психолого-педагогічну допомогу.
2. ООП дітей в освітньому процесі не враховуються.	2. ООП є основою для планування освітнього процесу.
3. Освітні цілі для всіх дітей однакові.	3. Освітні цілі визначаються залежно від ООП дитини.
4. Усі учні мають опанувати уніфікований освітній план у визначені терміни.	4. Для кожного учня з ООП розробляється індивідуальна програма розвитку та, за потреби, індивідуальний навчальний план.
5. Оцінювання проводиться за однаковими підходами для всіх.	5. Використовуються адаптовані стратегії й методи оцінювання.
6. Оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом порівняння із загальним освітнім планом на основі визначених критеріїв навчальних досягнень учнів.	6. Основним критерієм успішності є індивідуальний прогрес учня з ООП.
7. Успішність кожного учня визначається порівняно з однокласниками.	7. Успішність розглядається з урахуванням індивідуального розвитку дитини.
8. Батьки є пасивними учасниками освітнього процесу.	8. Батьки беруть активну участь у освітньому процесі, на них покладені певні обов'язання.

Джерело: [67]

Важливою відмінністю є й підхід до оцінювання. Якщо традиційна школа орієнтувалася на єдині критерії успішності та порівняння учня з його однолітками, то інклюзивна освіта використовує адаптовані стратегії оцінювання та головним критерієм вважає індивідуальний прогрес дитини. Це дозволяє уникнути почуття меншовартості в учнів з ООП і мотивує їх до подальшого навчання.

Інклюзивний підхід значно активізує роль батьків, які з пасивних спостерігачів перетворюються на активних учасників освітнього процесу. Вони залучаються до планування індивідуальної програми розвитку, спільно з учителями та асистентами визначають пріоритети та беруть участь у реалізації корекційних заходів.

Виходячи з вище сказаного, інклюзивна освіта не лише модернізує підходи до навчання, а й змінює філософію шкільного середовища, орієнтуючи його на потреби кожної дитини. Це сприяє формуванню толерантного суспільства, де кожен учень має рівні можливості для особистісного та інтелектуального розвитку. А також, інклюзивна освіта допомагає дітям навчатися разом, розвивати добрі якості, поважати різницю та готуватися до життя у сучасному світі. Вона робить школу місцем, де всі діти відчувають себе важливими і потрібними.

1.2. Функції та роль асистент вчителя у роботі з учнями з ООП

Головною умовою, від якої залежить успішний розвиток дітей із особливими освітніми потребами, є створення у закладі освіти таких умов, що забезпечують комфорт, безпеку й можливість повноцінної участі в навчальному процесі. Саме тому держава, прагнучи реалізувати конституційне право кожної дитини на освіту, запровадила посаду асистента вчителя, який стає своєрідним посередником між учнем, його однолітками та педагогами, організовуючи процес взаємодії та допомагаючи дитині адаптуватися до шкільного життя [6].

Сучасна освітня політика України орієнтована на те, щоб кожна дитина, незалежно від наявності особливих освітніх потреб, була залучена до загальноосвітнього процесу, брала активну участь у навчанні та мала рівні можливості для розвитку. Вона відповідає принципам, закладеним у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та інших міжнародних документах, де підкреслюється важливість створення інклюзивного освітнього середовища.

Необхідною умовою надання якісної освіти є вміння педагога індивідуалізувати та диференціювати навчальний процес, оцінювати розвиток дитини, спираючись на об'єктивні спостереження, а також розробляти й реалізовувати індивідуальні навчальні програми, співпрацюючи з батьками й іншими фахівцями. Оскільки виконання такого комплексу завдань є надзвичайно складним без додаткової підтримки, педагоги потребують допомоги адміністрації закладу, психологів, логопедів та батьків, але найбільше — безпосередньої допомоги під час уроків, що й забезпечує асистент учителя або вихователя [24, с.78].

Асистент учителя, працюючи спільно із соціальним педагогом, психологом, логопедом чи дефектологом, допомагає виявляти труднощі, з якими стикається дитина з особливими освітніми потребами у шкільному середовищі, та пропонує шляхи їх подолання. Призначення на посаду і звільнення цього фахівця здійснюється наказом керівника місцевого органу управління освітою. Обіймати посаду асистента може особа, яка має бездоганні моральні якості, повну вищу педагогічну освіту та пройшла курсову перепідготовку щодо роботи в інклюзивних умовах. У школі асистент підпорядковується заступнику директора з навчально-виховної роботи й виконує свої обов'язки під керівництвом учителя класу, до якого його прикріплено.

Головна місія асистента — допомогти вчителю забезпечити особистісно зорієнтований підхід у навчанні, що передбачає створення індивідуальної програми розвитку для кожної дитини з особливими освітніми потребами. Відповідно до посадової інструкції асистент виконує кілька взаємопов'язаних функцій (табл.1.3).

1. Організаційна функція полягає в тому, що асистент вчителя допомагає організувати освітній процес у класі з інклюзивним навчанням, сприяє учням у підготовці робочого місця, проводить систематичні спостереження за дитиною, щоб вивчити її індивідуальні особливості, інтереси та потреби, допомагає зосереджувати увагу, формувати навички

самоконтролю й саморегуляції. Він також взаємодіє з фахівцями, які беруть участь у складанні індивідуальної програми розвитку та навчального плану, і разом із працівниками школи створює безпечні та здорові умови навчання й виховання. Асистент веде педагогічну документацію, що передбачена нормативними актами.

Таблиця 1.3

Функції асистент вчителя у роботі з учнями з ООП

Функція	Зміст діяльності асистента вчителя	Очікуваний результат для учня
1. Організаційна	• Допомагає організувати освітній процес у класі з інклюзивним навчанням. • Сприяє підготовці робочого місця учня. • Проводить систематичні спостереження для виявлення індивідуальних особливостей, інтересів, потреб. • Допомагає зосереджувати увагу, формує навички самоконтролю та саморегуляції. • Взаємодіє з фахівцями під час складання ІПР і навчального плану. • Разом із працівниками школи створює безпечні та здорові умови навчання. • Веде необхідну педагогічну документацію.	Учень працює в організованому, безпечному середовищі, відчуває підтримку, поступово набуває навичок самостійності й самоконтролю.
2. Навчально-розвиткова	• Допомагає у викладанні матеріалу й адаптації навчального контенту. • Організовує соціально-педагогічний супровід. • Сприяє професійному самовизначенню й соціальній адаптації. • Створює умови для розвитку психоемоційної сфери.	Учень засвоює навчальний матеріал у доступній формі, розвиває здібності, почувається впевнено, адаптується до колективу й отримує мотивацію до навчання.

Функція	Зміст діяльності асистента вчителя	Очікуваний результат для учня
	• Стимулює соціальну активність, залучає до проєктів, допомагає розкривати здібності. • Підтримує позитивну атмосферу в класі.	
3. Діагностична	• Аналізує разом із фахівцями особливості розвитку дитини. • Оцінює рівень навчальних досягнень і визначає динаміку розвитку. • Фіксує результати у відповідній документації.	Виявляються сильні й слабкі сторони розвитку учня, що дає змогу своєчасно коригувати індивідуальний освітній маршрут.
4. Прогностична	• На основі спостережень та діагностики бере участь у прогнозуванні подальшого розвитку учня. • Допомагає формувати ІПР, орієнтовану на досягнення конкретних цілей.	Учень отримує чітко сплановану освітню траєкторію, яка враховує його потенціал і допомагає досягати позитивних результатів.
5. Консультативна	• Постійно взаємодіє з батьками, інформує їх про успіхи й труднощі дитини. • Надає рекомендації щодо підтримки вдома. • Узгоджує дії з учителем для забезпечення послідовності навчального процесу.	Батьки отримують повну інформацію про розвиток дитини, вдома створюються сприятливі умови для навчання, зберігається єдність вимог школи й сім'ї.

2. Навчально-розвиткова функція охоплює діяльність, спрямовану на задоволення освітніх потреб учнів. Працюючи в тандемі з учителем, асистент допомагає у викладанні матеріалу, організовує соціально-педагогічний супровід дітей з особливими потребами, сприяє їх професійному самовизначенню та соціальній адаптації, створює умови для розвитку психоемоційної сфери. Він стимулює соціальну активність школярів, допомагає виявляти й розкривати їхні здібності, залучає до участі у творчих, наукових та технічних проєктах, формує позитивну атмосферу в класі, сприяє

тому, щоб учні відчували впевненість у власних силах і мали оптимістичний погляд на майбутнє.

3. Діагностична функція передбачає, що асистент разом із командою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку, здійснює аналіз особливостей діяльності дитини, оцінює рівень її навчальних досягнень і визначає динаміку розвитку, фіксуючи результати в документації.

4. Прогностична функція полягає у тому, що на основі зібраних спостережень і результатів діагностики асистент бере участь у визначенні перспектив розвитку учня та формуванні індивідуальної програми розвитку, яка має допомогти досягти поставлених цілей.

5. Консультативна функція передбачає постійну взаємодію з батьками учня, яким асистент надає поради щодо підтримки дитини вдома, інформує про її успіхи й труднощі, а також узгоджує свої дії з учителем класу, щоб забезпечити узгодженість освітнього процесу.

Асистент учителя, працюючи пліч-о-пліч із педагогом, виконує важливу роль у соціально-педагогічному супроводі дітей з особливими освітніми потребами, що передбачає проведення навчальних, виховних та соціально-адаптаційних заходів із використанням різноманітних форм роботи, які спрямовані на ефективне включення учня до освітнього процесу. Він допомагає дитині виконувати навчальні завдання, добирає й розробляє додаткові дидактичні матеріали до тем, що вивчаються, враховуючи особливості розвитку школяра та дотримуючись рекомендацій учителя. Завдяки асистентові учні залучаються до різних видів навчальної діяльності на уроці, а матеріали, які пропонуються для опанування, адаптуються з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей і темпу роботи.

Разом із командою фахівців асистент бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку (ІПР), досліджує особливості діяльності й розвитку дитини, аналізує результати її навчання, перевіряє виконання ІПР, а також відстежує динаміку змін, що відбуваються у психічному й пізнавальному розвитку учня. Одним із важливих напрямів роботи є

систематичне спостереження за тим, як дитина виконує завдання на уроках, які зміни відбуваються в її поведінці та ставленні до навчання, з подальшим фіксуванням цих спостережень та інформуванням учителя. Крім того, асистент повідомляє батьків про досягнення й труднощі дитини, забезпечуючи таким чином постійний зворотний зв'язок між родиною та школою.

Застосування коректної, недискримінаційної мови у роботі з дітьми в інклюзивному середовищі є ключовим принципом, що демонструє повагу до гідності кожного учня та сприяє формуванню атмосфери рівності й прийняття. Для асистента вчителя це не лише прояв ввічливості, а й ефективний інструмент для підтримки позитивного сприйняття різноманітності й запобігання стигматизації.

Фахівці, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами (ООП), повинні добре орієнтуватися у відповідних нормативних актах та міжнародних документах. Серед них:

- Конвенція ООН про права дитини (ратифікована Україною 27 лютого 1991 року), зокрема стаття 23, яка визнає право дитини з інвалідністю на спеціальне піклування, освіти та підготовку до активного й повноцінного життя в умовах, що забезпечують її гідність та самостійність [20].
- Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (ратифікована Україною 16 грудня 2009 року), стаття 24 якої гарантує право на інклюзивну освіту на всіх рівнях без дискримінації та із забезпеченням розумного пристосування під індивідуальні потреби.
- Закон України «Про освіту» та підзаконні акти, що визначають умови інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах, у тому числі організацію спеціальних та інклюзивних класів і груп.

Впровадження інклюзивної освіти в Україні передбачало оновлення термінології для опису особливостей розвитку та здібностей дітей з інвалідністю. Це відповідає міжнародним стандартам і підкреслює

важливість поваги до гідності кожної дитини, водночас зменшуючи стигматизацію. Проте зміна термінів не завжди автоматично змінює ставлення суспільства, що створює виклики для ефективного впровадження інклюзивного навчання [67].

Асистент вчителя має усвідомлювати важливість правильної термінології, оскільки це безпосередньо впливає на формування толерантного середовища та розвиток навичок поваги у дітей. Приклади рекомендованих формулювань:

- «дитина з порушеннями зору» замість «сліпа дитина»;
- «дитина з порушеннями слуху» замість «глуха дитина»;
- «дитина з порушеннями опорно-рухового апарату» замість діагностичної етикетки «ДЦП», якщо це не є самоідентифікацією;
- «дитина з синдромом Дауна» замість «дитина Дауна»;
- «дитина з труднощами у навчанні» замість «слабкий учень»;
- «дитина з емоційно-вольовими розладами» замість стигматизуючих психіатричних термінів;
- «дитина, яка потребує додаткової підтримки в навчанні»;
- загальний термін — «дитина з особливими освітніми потребами».

Ці формулювання підкреслюють функціональні можливості та потреби дитини, а не її обмеження, що є надзвичайно важливим для асистента вчителя при плануванні й проведенні навчальних та корекційно-розвиткових занять[51].

Асистент вчителя повинен демонструвати приклад використання недискримінаційної мови, заохочувати дітей і педагогічний колектив до аналогічної практики та коректно виправляти випадки неправильного вживання термінів у процесі навчання. Обізнаність у законодавчих актах і сучасній термінології забезпечує професійну компетентність асистента, дозволяє створювати сприятливі умови для навчання дітей з ООП і підтримує формування інклюзивного та толерантного середовища в школі та громаді.

Учитель і асистент є рівноправними учасниками диференційованої команди, які мають чітко розподілені ролі, що доповнюють одна одну. Перед уроками вони узгоджують свої дії, щоб забезпечити узгодженість освітнього процесу. Асистент може виконувати допоміжні завдання, такі як роздача й збір зошитів, підготовка роздаткових матеріалів, підключення мультимедійного обладнання, виготовлення наочності до занять. У процесі роботи він допомагає вчителю адаптувати навчальну програму до потреб дитини, зменшуючи кількість завдань або пропонуючи їх у більш доступній формі, візуалізуючи новий матеріал, виготовляючи індивідуальні картки. Завдяки цьому учень може перебувати на уроці разом із однолітками, слухати пояснення, брати участь у колективній діяльності, але виконувати саме той обсяг завдань, який відповідає його індивідуальним можливостям.

Іноді виникають ситуації, коли дитина перевтомлюється, втрачає здатність контролювати свою поведінку або потребує короткочасного відпочинку. У таких випадках асистент може супроводити її до ресурсної кімнати (кімнати розвантаження), де школяр виконує вправи для емоційного відновлення й після цього повертається до класу, щоб продовжити навчання.

Для створення сприятливої атмосфери в колективі особливого значення набуває ефективна комунікація між учителем та асистентом. Обидві сторони повинні чітко усвідомлювати свої обов'язки й мати можливість відкрито обговорювати завдання та проблемні ситуації. Успішна взаємодія залежить від того, наскільки вчитель і асистент вміють чути одне одного та враховувати отриману інформацію в своїй роботі[51].

Вчитель, залишаючись головним відповідальним за виконання навчальної програми, має особисто проводити більшу частину занять, щоб установити необхідний контакт з учнем, який дає змогу приймати педагогічно обґрунтовані рішення. Разом із тим деякі завдання, що не потребують безпосереднього втручання вчителя, можуть бути делеговані асистентові, який, наприклад, демонструє слайди, коментує матеріал або організовує обговорення теми з учнями.

Щоб робота асистента була ефективною, він повинен знати, які цілі визначив учитель у індивідуальному навчальному плані, вміти відстежувати досягнення учня й фіксувати прогрес, а також регулярно звітувати вчителю про свої спостереження [33]. У тих випадках, коли ІПР передбачає, що учень не може або не повинен виконувати певні види діяльності самостійно, асистент зобов'язаний надавати допомогу в пересуванні, особливо якщо дитина має фізичні обмеження, допомагати під час виконання фізичних вправ, забезпечувати безпечні умови та задовольняти потреби учня у сфері особистого догляду, дотримуючись принципу поваги до його гідності. Окрім того, він може допомагати у щоденних побутових завданнях, таких як перевдягання, харчування чи підтримання гігієни, якщо це зазначено в індивідуальному плані.

Роль асистента вчителя полягає не лише в тому, щоб допомагати дитині з особливими освітніми потребами виконувати навчальні завдання, а й у тому, щоб стати важливою ланкою у процесі взаємодії між педагогом та учнем, оскільки саме він створює умови, за яких учитель може зосередитися на змісті навчання, не відволікаючись на дрібні організаційні, технічні чи наглядові завдання, що забирають час і ресурси. Саме завдяки його допомозі вчитель має змогу забезпечити більш гнучкий та індивідуалізований підхід до навчання, адже коли всі технічні та канцелярські бар'єри усунені, то навчальний процес стає більш ефективним і комфортним для кожного учня. Важливо усвідомлювати, що асистент не просто виконує доручення вчителя, а й активно спостерігає за дитиною, аналізує її поведінку, реагує на труднощі, які виникають, і пропонує педагогові шляхи їх подолання, чим робить навчання більш адресним і персоналізованим [40].

Необхідно підкреслити, що всі функції, які стосуються безпосередньо здобувача освіти з особливими освітніми потребами, покладаються на асистента вчителя чи вихователя, котрий реалізує їх у тісній співпраці з педагогами та батьками дитини, адже лише командна робота дозволяє ефективно забезпечити психолого-педагогічний супровід такого учня. Варто

зазначити, що в процесі розвитку інклюзії в українській освіті неодноразово змінювалися як зміст діяльності асистента, так і умови його праці, оскільки суспільні та освітні трансформації вимагали адаптації до нових викликів. Особливо це стало помітним у період переходу шкіл на дистанційне навчання, спричинене пандемією COVID-19, а згодом – повномасштабною війною, коли виникло питання доцільності збереження посади асистента, яке не було належним чином врегульоване законодавчо. У таких умовах засновники закладів освіти нерідко тлумачили норми чинної правової бази на власний розсуд, прагнучи заощадити кошти, і тому відправляли цих фахівців у неоплачувану відпустку або навіть звільняли. Сьогодні ця проблема значною мірою вирішена, оскільки Міністерство освіти і науки України надало офіційні роз'яснення та рекомендації щодо організації роботи асистента під час дистанційного навчання [2].

Згідно з цими рекомендаціями, коло завдань асистента розширилося і охоплює організацію навчального процесу разом із учителем із застосуванням технологій дистанційного навчання, індивідуальне підключення учнів поза часом уроків для пояснення складних завдань, допомогу у виконанні домашніх робіт, перевірку виконаних завдань, координацію взаємодії між школою та батьками, своєчасне інформування про зміни розкладу та підготовку необхідних дидактичних матеріалів. Крім того, асистент має забезпечувати адаптацію технологій дистанційного навчання до індивідуальних можливостей учнів, підбираючи відповідні інструменти, консультувати батьків щодо їх використання, допомагати учителю під час проведення онлайн-уроків, зокрема стежити за дисципліною в ZOOM-конференціях, ділити учнів на пари та групи, вмикати або вимикати мікрофони, демонструвати презентації та відео, відповідати на запитання учнів і батьків у чаті. Важливою складовою його роботи є підтримка інших учнів класу, які потребують початкового рівня підтримки, надання їм додаткових пояснень, індивідуального підходу, особливо якщо вони перебувають за кордоном, на тимчасово окупованих територіях, не мають

доступу до занять онлайн або зазнали психологічних травм. Окремим завданням є надання рекомендацій щодо дотримання норм безпечного використання комп'ютерної техніки й організації робочого місця дитини вдома.

Таким чином, завдяки введенню посади асистента вдається максимально враховувати індивідуальні освітні потреби кожного здобувача освіти, що є одним із ключових принципів інклюзивної освіти. Аналіз функціональних обов'язків асистента дає змогу визначити чинники, які безпосередньо впливають на ефективність його роботи: рівень професійної підготовки, сформованість інклюзивної компетентності, мотивація до виконання своїх функцій, умови праці та організаційна культура закладу освіти. З огляду на те, що асистент відіграє важливу роль у створенні інклюзивного освітнього середовища, виникає потреба в періодичному аналізі умов його роботи, своєчасному усуненні стресових чинників, які можуть знижувати якість виконання обов'язків та негативно позначатися на результатах навчання дітей.

Під інклюзивною компетентністю фахівця розуміють не лише його теоретичну та методичну підготовку, але й мотиваційну, психологічну та практичну готовність реалізовувати навчальний процес у класі, де є учні з особливими освітніми потребами. Важливе місце у структурі цієї компетентності посідає ресурсний компонент, що передбачає здатність виявляти наявні та потенційні ресурси, створювати й удосконалювати навчальні матеріали, залучати зовнішні джерела допомоги й ефективно застосовувати їх у роботі. Саме така комплексна готовність асистента є запорукою успішного впровадження інклюзивних практик і забезпечення рівного доступу до освіти для кожної дитини [55].

Слід наголосити, що якість навчально-виховного процесу великою мірою визначається тим, наскільки уважно враховуються індивідуальні особливості розвитку кожної дитини, адже коли вчитель і асистент разом шукають способи реалізувати потенціал учня, то навіть незначні успіхи

можуть стати поштовхом до подальшого розвитку. Якими б не були фізичні чи психічні обмеження, дитина завжди має приховані ресурси, які можна використати, і саме завдяки правильно підібраним педагогічним стратегіям ці ресурси стають основою для покращення якості життя, зростання самооцінки та віри у власні сили.

Пріоритетним напрямом діяльності асистента є сприяння соціальній, емоційній та когнітивній адаптації кожного учня, адже коли дитина почувається прийнятою, розуміє, що її особливості не є перешкодою для навчання та спілкування, вона починає активніше взаємодіяти з однолітками, розвиває комунікативні навички й отримує позитивний досвід співпраці. Саме тому важливо, щоб асистент не лише допомагав опановувати навчальний матеріал, а й формував атмосферу психологічної безпеки, де дитина може проявляти ініціативу, ставити запитання, висловлювати свою думку, не боячись помилитися [6].

У класах, де навчаються діти з різними рівнями розвитку, педагоги разом із асистентами мають підтримувати одне одного, обмінюватися досвідом, спільно шукати ефективні стратегії навчання, що дозволяють кожному учню досягати успіху. Якщо в школі панує атмосфера взаємоповаги, якщо визнається унікальність кожної дитини і створюються умови для її самореалізації, то навчання стає не лише продуктивним, а й радісним процесом, який мотивує дітей до подальшого розвитку та інтеграції в суспільство.

Окрему увагу дослідники приділяють вивченню зарубіжного досвіду впровадження інклюзивних практик. Значний внесок у цю сферу зробили Н. Андрійчук, А. Вербенець, О. Костюк, М. Захарчук, Н. Кравець, О. Продіус, Л. Ханзерук та інші, які узагальнюють і порівнюють моделі інклюзивної освіти, що функціонують у різних країнах світу.

У своїй науковій праці Ірина Шульга, кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки та менеджменту освіти й методист інклюзивно-ресурсного центру Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка, зосереджує увагу на сучасних підходах до впровадження інклюзивної освіти. Авторка аналізує стан і особливості розвитку інклюзії в Україні та організацію інклюзивного навчання у Скандинавських країнах, які мають спільні риси з українською моделлю, однак вирізняється своєю системністю. У Фінляндії підтримку дитини забезпечує «мультипрофесійна команда благополуччя», до складу якої входять керівництво школи, учителі, психолог, медсестра, асистент учителя та інші фахівці. Батьки не беруть участі у засіданнях команди, але можуть отримати консультації. У класі зазвичай навчається до 25 учнів, а для дітей з ООП можуть формуватися малі групи або відкриватися спеціальні класи (до 10 учнів) з індивідуальними навчальними планами й планами посиленої підтримки. Дошкільні заклади Фінляндії повністю інклюзивні, випадки сегрегації майже відсутні [61].

Шведська система освіти орієнтована на демократичні цінності, а інклюзія є її фундаментальним принципом. З 1980-х рр. країна поступово відмовилася від спеціальних закладів, переводячи дітей до масових шкіл. «Закон про освіту» гарантує рівний доступ до навчання незалежно від соціальних чи фізичних особливостей дитини. Для учнів передбачено «додаткову» й «спеціальну» підтримку, причому пріоритет надається навчанню у звичайних класах, а сегрегація є тимчасовим заходом [61].

У Норвегії інклюзивна освіта має п'ять рівнів підтримки – від державних програм до індивідуальної допомоги в школі. Педагоги та батьки отримують консультації й рекомендації від спеціальних центрів. У класі з дитиною з ООП може працювати асистент учителя або додатковий педагог, навчальні програми адаптуються відповідно до можливостей учня.

РОЗДІЛ 2.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ.

2.1. Використання цифрових технологій та адаптованих навчальних матеріалів у роботі з учнями з ООП

Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) суттєво впливає на освітній процес, відкриваючи нові можливості для педагогів і учнів. Використання ІКТ спрощує доступ до великого обсягу освітніх та професійних даних, що дозволяє швидко знаходити необхідну інформацію, аналізувати її та застосовувати у навчанні. Завдяки цифровим технологіям учителі можуть підвищувати ефективність організації навчального процесу, використовуючи інтерактивні засоби, електронні підручники, онлайн-ресурси та мультимедійні платформи. Це забезпечує більш гнучке й індивідуалізоване навчання, відповідаючи потребам учнів із різними рівнями підготовки та інтересами [10].

ІКТ також значно покращують функціональні можливості управління навчальними ресурсами та освітніми закладами. Вчителі та адміністратори отримують змогу ефективно планувати навчальні програми, відстежувати результати навчання та взаємодіяти з учнями й батьками через електронні системи обліку та комунікаційні платформи. Крім того, цифрові технології сприяють інтеграції національних освітніх систем у глобальну інформаційну мережу, що дозволяє обмінюватися досвідом, переймати інноваційні практики та забезпечувати доступ до сучасних наукових і культурних ресурсів [39].

Завдяки цьому відкриваються нові можливості для підвищення якості освіти та формування компетентностей, необхідних у сучасному суспільстві знань. Учні можуть брати участь у міжнародних освітніх проєктах, дистанційних курсах і наукових дослідженнях, що сприяє їхній професійній орієнтації та розвитку критичного мислення. ЮНЕСКО відзначає, що

інтеграція ІКТ у навчальний процес є важливим кроком до забезпечення рівного доступу до освіти для всіх категорій учнів та підвищення конкурентоспроможності освітніх систем на міжнародному рівні.

Компенсаторна властивість сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу дітям з особливими освітніми потребами активно залучатися до навчального процесу, незважаючи на наявні функціональні обмеження. Використання ІКТ дозволяє подолати бар'єри, які традиційно ускладнюють доступ до навчальних матеріалів, забезпечуючи можливість працювати з різноманітними дидактичними ресурсами в адаптованому та зручному форматі. Такі технології сприяють індивідуалізації навчання: учні можуть опрацьовувати матеріал у власному темпі, отримувати миттєвий зворотний зв'язок та застосовувати інтерактивні засоби для закріплення знань.

Таблиця 2.1

Основні шляхи використання ІКТ в інклюзивній освіті

Функція ІКТ	Призначення	Пояснення
Компенсаційна	Технічна підтримка або допоміжні засоби	Часткова компенсація відсутніх або обмежених природних функцій учня; дозволяє брати активну участь у навчанні та спілкуванні
Комунікаційна	Забезпечення альтернативних форм зв'язку	Використання спеціальних пристроїв та програмного забезпечення для полегшення комунікації; адаптовані способи взаємодії відповідно до виду функціонального обмеження
Дидактична	Підтримка індивідуалізації та диференціації навчання	Сприяє задоволенню освітніх і особистісних потреб дітей, розвитку здібностей, інтеграції в освітнє та соціальне середовище, забезпечує повноцінну інклюзію

Крім того, ІКТ надають можливість дітям із ООП демонструвати свої навчальні досягнення різними способами, що відповідають їхнім можливостям і потребам. Наприклад, учні можуть виконувати завдання за

допомогою аудіо- чи відеоматеріалів, цифрових презентацій, інтерактивних вправ, що робить процес оцінювання більш об'єктивним і враховує особливості розвитку кожного учня. Такі підходи не лише підтримують академічний прогрес, а й сприяють розвитку впевненості в собі, самостійності та мотивації до навчання [27].

У результаті застосування сучасних технологій діти з ООП отримують рівні можливості для навчання поряд із однолітками, що забезпечує соціальну інтеграцію та включення у спільну освітню діяльність. Технології стають не просто допоміжним засобом, а ефективним інструментом реалізації принципу інклюзії, забезпечуючи доступ до знань, розвиток компетентностей і повноцінну участь у шкільному житті.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами має кілька основних функцій:

- **Компенсаційна функція:** ІКТ застосовуються як технічна підтримка або допоміжні засоби, що частково компенсують відсутні або обмежені природні функції учня. Це дозволяє дітям з ООП повноцінно брати участь у процесах навчання, спілкування та соціальної взаємодії, долаючи фізичні або когнітивні бар'єри.

- **Комунікаційна функція:** Використовуються спеціальні пристрої, програмне забезпечення та альтернативні форми зв'язку, які полегшують або забезпечують комунікацію. Завдяки цьому учні можуть взаємодіяти з вчителями та однолітками у зручний для них спосіб, що враховує особливості кожного виду функціонального обмеження.

- **Дидактична функція:** ІКТ сприяють індивідуалізації та диференціації навчального процесу, задоволенню особистісних та освітніх потреб учнів. Вони допомагають розвивати здібності дітей з ООП, стимулюють їхній особистісний розвиток, сприяють повноцінній інклюзії та інтеграції в освітнє й соціальне середовище, забезпечуючи рівні можливості для навчання та участі у шкільному житті.

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій відкриває широкі можливості для організації ефективного інклюзивного навчання та забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей і потреб. ІКТ сьогодні виконують не лише допоміжну, а й компенсаторну, комунікаційну та дидактичну функції, що дозволяє створити гнучке освітнє середовище, у якому кожна дитина має змогу максимально розкрити свій потенціал. Компенсаторна роль технологій полягає у підтримці або частковому заміщенні відсутніх природних функцій, що дає змогу дітям з обмеженими можливостями активно залучатися до навчального процесу та брати участь у спільних видах діяльності на рівні з іншими однолітками.

Важливим аспектом є комунікаційна функція ІКТ, адже за допомогою спеціалізованих пристроїв, програмного забезпечення та альтернативних форм зв'язку учні отримують можливість спілкуватися з педагогами та однокласниками у зручний для них спосіб. Це особливо важливо для дітей із порушеннями мовлення або слуху, оскільки технології полегшують процес взаємодії й допомагають уникати соціальної ізоляції. Крім того, використання ІКТ у дидактичних цілях дає змогу забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня, урізноманітнити форми подачі матеріалу, диференціювати навчальні завдання та адаптувати їх до рівня підготовки й темпу навчання конкретної дитини.

Серед ключових переваг застосування сучасних технологій варто відзначити сприяння автономізації учнів, адже вони отримують змогу самостійно організовувати власну навчальну діяльність, користуватися електронними ресурсами та виконувати завдання у комфортному для себе темпі. Це підвищує впевненість у власних силах і зменшує рівень стресу, який може виникати у традиційному класі. Також ІКТ забезпечують рівний доступ до освітніх і культурних ресурсів, відкриваючи можливість користування світовими інформаційними базами даних, електронними підручниками, мультимедійними платформами та іншими сервісами.

Таблиця 2.2

Основні переваги використання ІКТ в інклюзивній освіті

Перевага використання ІКТ	Значення для учнів з ООП
Сприяння автономізації	Дає змогу учням працювати більш самостійно, організовувати власний навчальний процес, приймати рішення щодо способу й часу виконання завдань.
Рівний доступ до інформації	Забезпечує можливість отримувати навчальні матеріали й користуватися Інтернетом на рівних з іншими учнями умовах, долаючи бар'єри, пов'язані з фізичними чи когнітивними обмеженнями.
Індивідуальний темп навчання	Учні можуть виконувати завдання у зручному темпі, що знижує стрес і підвищує якість засвоєння матеріалу.
Розширення спектру навчальних завдань	Дає змогу враховувати індивідуальні можливості та навички кожного учня, пропонуючи завдання різного рівня складності й формату.
Альтернативні способи демонстрації досягнень	Учні можуть показувати результати своєї роботи нестандартними шляхами (презентації, відео, інтерактивні проєкти), що сприяє розкриттю їхнього потенціалу.
Полегшення комунікації	Сприяє кращій взаємодії з однолітками, учителями та іншими учасниками освітнього процесу, допомагає долати комунікативні бар'єри.
Мотивація та розвиток інтересів	Підтримує пізнавальну активність, стимулює інтерес до навчання, сприяє розширенню світогляду й особистісному розвитку.

Використання технологій дозволяє урізноманітнювати способи демонстрації навчальних досягнень: учні можуть представляти результати своєї роботи у вигляді презентацій, відеопроєктів або інтерактивних завдань, що допомагає розкрити прихований потенціал і творчі здібності. Окремо варто підкреслити, що ІКТ стимулюють пізнавальний інтерес, мотивують дітей до

активної участі в навчальному процесі, сприяють розвитку комунікативних навичок і соціалізації. У комплексі ці переваги формують сучасне інклюзивне освітнє середовище, яке є більш гнучким, відкритим і доступним для кожного учня, забезпечуючи реалізацію принципів рівності, гуманізму та індивідуалізації навчання [34].

Застосування віртуальної комунікації в освітньому процесі є важливим інструментом підтримки дітей з особливими освітніми потребами, оскільки воно допомагає не лише організувати навчання, а й сприяє розвитку ключових компетентностей. Використання онлайн-спілкування розвиває комунікативні навички учнів, сприяє формуванню правильного мислення, тренує пам'ять і навіть коригує певні моторні навички. Важливою перевагою синхронного формату віртуальної взаємодії є можливість миттєвого зворотного зв'язку, що дозволяє оперативно реагувати на запитання, швидко коригувати помилки та скорочує час, необхідний для пояснення нового матеріалу. Це, своєю чергою, підвищує ефективність роботи педагога та мотивацію самого учня.

Ще однією сильною стороною віртуальної комунікації є її функція особистої підтримки дітей з ООП. За допомогою цифрових технологій створюється комфортний простір для навчання, у якому дитина може бути більш активною, брати участь в обговореннях і не відчувати соціальної ізоляції. Сучасні пристрої ІКТ поєднують різні сенсорні канали – візуальний, аудіальний, кінестетичний, – що підвищує ефективність засвоєння знань. Наприклад, поєднання відео, інтерактивних вправ і слухового сприйняття допомагає дитині краще зосередитися й запам'ятати матеріал [10].

Електронні ресурси зручні для персоналізації навчання: шрифт можна збільшувати, налаштовувати контрастність екрана, використовувати шрифт Брайля або синтез мови. Це дає можливість кожній дитині працювати у власному темпі та демонструвати свої результати у формах, які найкраще відповідають її здібностям, що особливо важливо для дітей, які не можуть проявити себе за допомогою традиційних методів. Також ІКТ сприяють

розвитку комунікації не лише між учнем і вчителем, але й між дитиною та її однолітками, формуючи позитивний соціальний досвід.

Віртуальна комунікація позитивно впливає й на самих педагогів, які працюють з інклюзивними класами. Можливість обміну досвідом у режимі онлайн із колегами з різних шкіл та регіонів допомагає їм уникати професійного вигорання та збагачувати власну методичну базу.

Особливу роль відіграє вибір програмного забезпечення й технічних засобів, що враховують унікальні потреби кожної дитини. Іноді для навчання необхідні спеціальні слухові апарати, допоміжні пристрої для пересування або адаптації середовища. Раніше методики віртуального інклюзивного навчання були обмеженими, проте сьогодні створено широкий спектр технологій і програм, які дозволяють ефективно реалізувати індивідуальний підхід.

Можливо з впевністю сказати, що цифрова доступність є ключовим етапом на шляху до цифрової інклюзії, оскільки саме вона забезпечує рівний доступ до сучасних технологій. Це є передумовою для повноцінної участі дитини в освітньому процесі та соціалізації.

Цифрові технології сприяють формуванню безбар'єрного середовища, що створює можливості для розвитку та самореалізації учнів, що дозволяє адаптувати дитину з ООП до нових умов навчання, починаючи з молодшої школи, та сприяє її інтеграції в суспільне життя. Впровадження віртуальної комунікації є не просто технічним удосконаленням навчального процесу, а комплексним підходом до створення інклюзивного освітнього простору.

Сучасний етап розвитку освіти відзначається активним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє індивідуалізувати навчальний процес та забезпечувати ефективну підтримку дітей з особливими потребами. Діти з ІП часто стикаються з труднощами у мовленнєвому розвитку, що потребує використання спеціальних засобів для стимулювання комунікативних навичок. Цифрові ресурси, такі як інтерактивні логопедичні програми, мобільні додатки, навчальні ігри та мультимедійні матеріали, показують високу ефективність у розвитку фонематичного слуху, збагаченні

словникового запасу, формуванні граматичної структури мовлення та вдосконаленні артикуляційних умінь. Крім того, використання цифрових засобів відповідає принципам спеціальної та інклюзивної освіти, сприяє соціалізації дітей і забезпечує доступ до якісного освітнього середовища (*Додаток А*).

Дослідження вітчизняних та зарубіжних педагогів, що комп'ютерні технології для дітей з ООП мають значно ширший вплив, ніж простий спосіб подачі навчального матеріалу. Для дітей з ІІІ вони стають унікальним інструментом, який забезпечує активну взаємодію та комунікацію з навколишнім середовищем.

Аналітичні роботи С. Ляшенка та З. Зінченка показують, що цифрові технології дозволяють створити умови для набуття узагальнених уявлень про об'єкти та ситуації, а також для розвитку когнітивних операцій, таких як узагальнення та класифікація об'єктів за певними ознаками [32].

Особливістю використання цифрових ресурсів для дітей є можливість адаптувати матеріал під індивідуальні потреби дитини. Регулювання темпу роботи, рівня складності завдань, застосування візуальної та звукової підтримки дозволяє ефективно навчати дітей із зниженими когнітивними функціями.

Інтерактивність цифрових ресурсів також підвищує мотивацію до навчання та активне включення дитини у процес засвоєння матеріалу. Ігри з елементами зворотного зв'язку та візуалізації результатів дозволяють дитині бачити власний прогрес, що стимулює повторення завдань і позитивне емоційне налаштування на навчання.

Водночас важливо враховувати обмеження та можливі негативні наслідки надмірного використання цифрових технологій. Тривале перебування перед екраном може призвести до зниження фізичної активності, проблем із зором та опорно-руховим апаратом. Цифрові ресурси не повинні використовуватися лише для розваги; пасивний перегляд мультимедійного контенту без навчальної мети не сприяє розвитку мовлення.

Отже, застосування цифрових технологій у роботі з дітьми з ООП є ефективним засобом індивідуалізації навчального процесу, стимулювання пізнавальної активності та розвитку мовних навичок. Інтерактивні програми та мультимедійні ресурси сприяють формуванню комунікативних компетенцій, розвитку когнітивних операцій та соціалізації дітей. Водночас важливо дотримуватися балансу у використанні цифрових засобів, уникати їх надмірного використання та пасивного споживання інформації. Рациональне впровадження технологій забезпечує ефективну підтримку дітей з ІП та сприяє їхній успішній інтеграції в освітнє середовище.

Методичні рекомендації щодо організації навчання дітей з особливими освітніми потребами базуються на інтеграції сучасних інтерактивних технологій, мультимедійних ресурсів, сенсорних матеріалів та адаптованих педагогічних підходів, які забезпечують індивідуалізацію навчального процесу. Вони спрямовані не лише на засвоєння знань, а й на розвиток комплексних умінь і навичок, що формують самостійність дитини та підвищують її адаптацію до соціального середовища. Особливий акцент робиться на вдосконаленні уваги, розвитку мовлення, координації рухів, емоційного інтелекту, а також формуванні базових навичок самообслуговування, які необхідні для повноцінної участі в житті суспільства [67].

У структурі методичних розробок передбачено використання кількох ключових педагогічних підходів, кожен з яких виконує важливу функцію у розвитку дитини. По-перше, застосування ігрових методик є одним із найбільш результативних засобів навчання, оскільки гра створює позитивну атмосферу, знижує рівень тривожності та стимулює інтерес до пізнавальної діяльності. Через гру дитина легше сприймає нову інформацію, а навчальний процес стає більш природним і захопливим.

По-друге, значна увага приділяється сенсорним вправам, які сприяють розвитку тактильного сприйняття, дрібної моторики та просторової орієнтації. Використання спеціальних матеріалів і завдань дозволяє дітям відчувати

навчальний матеріал «на дотик», що особливо важливо для тих, хто має порушення зору чи труднощі із концентрацією.

По-третє, інтерактивні технології – мультимедіа, QR-коди, інтерактивні ігри та відеоматеріали – роблять навчальний процес більш динамічним, підвищують пізнавальну мотивацію та дозволяють учням самостійно досліджувати нові теми.

І нарешті, імітаційні вправи допомагають формувати соціальні та побутові навички, відпрацьовувати моделі поведінки в різних життєвих ситуаціях. Такі вправи сприяють розвитку навичок самообслуговування, комунікації та взаємодії з однолітками, що є важливим кроком на шляху до соціальної інтеграції.

Впровадження інтерактивних ресурсів у процес корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами відіграє надзвичайно важливу роль, адже воно не лише стимулює розвиток когнітивних функцій, а й створює сприятливі умови для формування внутрішньої мотивації до навчання. Використання цифрових інструментів дозволяє зробити навчальний процес більш гнучким, динамічним та доступним для кожної дитини, враховуючи її індивідуальні потреби й можливості.

Одним із ключових напрямів сучасної інклюзивної освіти є створення адаптованих завдань і вправ, які враховують рівень розвитку та особливості сприйняття інформації дітьми з ООП. Це особливо важливо в умовах сьогодення, коли цифрові технології стають невід’ємною частиною освітнього середовища та дають змогу поєднати традиційні методи викладання з інноваційними. Зокрема, ігрові методики, що активно використовуються педагогами, сприяють розвитку концентрації уваги, допомагають дітям тренувати пам’ять, удосконалювати навички мислення та легше включатися у навчальну діяльність.

Інтеграція QR-кодів у навчальний процес відкриває нові можливості для доступу до навчальних матеріалів. Завдяки ним учні можуть швидко переходити до інтерактивних завдань, відео чи мультимедійних ресурсів, що

робить уроки більш цікавими та технологічними. Такий підхід забезпечує не лише економію часу, а й стимулює самостійність учнів, дозволяючи їм працювати у зручному для себе темпі.

Корекційна діяльність має комплексний характер і спрямована не тільки на підтримку когнітивних процесів, а й на розвиток соціальної компетентності дитини. Це означає, що завдання педагога полягає у створенні таких умов, які допомагають дитині подолати бар'єри у спілкуванні, розвинути впевненість у власних силах та поступово інтегруватися в соціум.

Серед найбільш ефективних технологій, що застосовуються в сучасній корекційній роботі, можна виділити ігрові платформи (Wordwall, Kahoot), які дозволяють створювати вправи для розвитку уваги, мультимедійні інтерактивні завдання, що активізують одразу кілька каналів сприйняття (зоровий, слуховий, кінестетичний), а також систематичне використання QR-кодів для швидкого доступу до навчального контенту.

2.2. Співпраця асистента вчителя з іншими педагогами, фахівцями та батьками для підвищення ефективності роботи асистента вчителя

Посада асистента вчителя відіграє ключову роль у створенні умов для повноцінного навчання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у закладах загальної середньої освіти. Основним його завданням є організація соціально-педагогічного супроводу учня. Асистент працює у тісній взаємодії з учителем класу, допомагаючи реалізовувати навчальні, виховні та соціально-адаптаційні заходи, обираючи найбільш ефективні форми і методи їх проведення. Він підтримує дитину під час виконання навчальних завдань, залучає до різних видів навчальної діяльності, що сприяє формуванню активної позиції учня, його впевненості у власних силах і соціалізації [13].

Однією з ключових сфер діяльності є участь у командній роботі з розроблення та впровадження *індивідуальної програми розвитку (ІПР)*, яка визначає освітні цілі, завдання та необхідні адаптації для конкретної дитини. Асистент також відповідає за адаптацію навчальних матеріалів з урахуванням когнітивних і психологічних особливостей учня, що робить освітній процес більш доступним і ефективним.

Його роботу прийнято поділяти на кілька функціональних напрямів. Організаційна функція охоплює допомогу у впорядкуванні навчального процесу, організацію робочого місця учня, спостереження за його інтересами, індивідуальними особливостями та потребами. Асистент сприяє концентрації уваги, формує навички самоконтролю і саморегуляції, співпрацює з іншими фахівцями, які працюють із дитиною, веде необхідну педагогічну документацію, контролює створення безпечних і комфортних умов навчання.

Навчально-розвиткова функція спрямована на задоволення освітніх потреб учнів з ООП. Асистент підтримує процес соціальної адаптації, сприяє професійному самовизначенню учня, поліпшенню його психоемоційного стану. Він стимулює розвиток пізнавальної активності, сприяє розкриттю творчого потенціалу та формує мотивацію до навчання, створюючи ситуації успіху та атмосферу психологічного комфорту [25, с.108].

Важливою є діагностична функція, що передбачає вивчення особливостей розвитку дитини, аналіз її навчальних досягнень, визначення рівня сформованості ключових компетентностей, відстеження прогресу за ІПР. На основі цих даних асистент разом із командою спеціалістів може прогнозувати подальші освітні результати та брати участь у коригуванні ІПР – це складає зміст прогностичної функції.

Не менш значущою є консультативна функція. Асистент постійно взаємодіє з батьками, надає їм поради щодо навчання і виховання дитини, інформує про її успіхи та труднощі, дотримуючись педагогічної етики й захищаючи права та гідність учня (*Додаток Б*).

Взаємовідносини в системі «педагог— батьки» мають будуватися на основі спільної взаємодії, узгодженості поглядів та поведінки. Для ефективної співпраці важливо дотримуватися принципів партнерства, серед яких взаємоповага, взаємна довіра, розуміння один одного, готовність до співпраці, а також усвідомлення своєї ролі та відповідальності у спільному процесі навчання й виховання. У закладах загальної середньої освіти, які працюють за інклюзивною формою навчання, особливу увагу приділяють роботі з сім'єю, зокрема педагогічному просвітництву. Це передбачає врахування сучасних тенденцій розвитку відносин між батьками й дітьми, їхніх ціннісних орієнтирів, особистісних особливостей, а також ролі сім'ї у формуванні особистості. Сучасні батьки вже не залишаються сторонніми спостерігачами або експертами, вони стають активними учасниками освітнього процесу. Тому їм потрібні поради та рекомендації педагогів щодо навчання і виховання дітей.

Важливим чинником успішності здобувачів освіти є внутрішньошкільна атмосфера. Вона впливає не тільки на навчальні результати, а й на загальну якість освіти в закладі з інклюзивною формою навчання. Для оцінки стану внутрішньошкільної атмосфери використовують різні методи: індивідуальні бесіди з учителями, учнями та батьками, аналіз документації (плани уроків, журнали, методичні матеріали), анкетування та інтерв'ювання педагогів, учнів і батьків, психолого-педагогічні спостереження за роботою вчителя, а також підсумкові співбесіди й адміністративне оцінювання [19].

У процесі виховання в інклюзивному закладі освіти важливо забезпечити гармонійний розвиток особистості. До основних напрямів виховання відносять: розумовий розвиток – формування пізнавальних умінь, інтелектуальних здібностей і навичок навчальної діяльності; моральне виховання – розвиток моральних переконань, гуманістичних цінностей, поваги до інших людей і національної гідності; фізичний розвиток – створення умов для здорового способу життя та фізичного вдосконалення; трудове виховання – формування працьовитості, відповідального ставлення до роботи

й результатів праці; естетичне виховання – розвиток почуття прекрасного та творчих здібностей.

Особлива увага приділяється співпраці з батьками. Вони повинні бути поінформовані про навчальний процес, успішність своєї дитини та перспективи її перебування в інклюзивному закладі. Освітньо-просвітницька робота передбачає не тільки надання інформації, а й встановлення зворотного зв'язку, обговорення позицій учасників освітнього процесу. Це сприяє зміцненню партнерських відносин між педагогами та сім'єю, що є важливою умовою ефективного розвитку та виховання дітей [15].

Участь педагога в батьківській раді є однією з найважливіших форм співпраці між дитячим садком або школою та батьками, оскільки добре організована рада, яка ґрунтується на спільному обговоренні та прийнятті рішень, сприяє підвищенню ефективності навчання та виховання дітей. Батьки, які активно беруть участь у житті закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання, можуть працювати як у офіційних, так і в неофіційних групах, при цьому неофіційні групи діють переважно за потреби, тоді як офіційні об'єднання формують Батьківську раду або Раду закладу освіти.

Батьківська рада створює власний статут діяльності, який не може суперечити статуту закладу, і до її складу обираються представники батьківського активу під час перших загальних зборів на початку навчального року або ті, хто бажає долучитися добровільно. Основними завданнями ради є співпраця із закладом з метою забезпечення єдиного впливу сім'ї та школи на навчання та виховання дітей, участь у житті закладу з метою покращення його роботи та задоволення потреб учнів, донесення до керівництва та педагогічної ради думок батьків щодо важливих питань, а також інформування батьків про можливості надання матеріальної, фінансової чи іншої підтримки. Відповідно, батьки, які входять до складу ради, стають не лише помічниками закладу, а й повноцінними учасниками освітнього процесу, оскільки вони виконують роль громадського активу, спрямованого на підвищення якості роботи закладу

освіти. Провідними формами співпраці педагогів і батьків є засідання, на яких поглиблюють теоретичні знання батьків, зустрічі, під час яких надають детальну інформацію про освітні завдання, письмове інформування батьків про завдання, що виконуються вдома, із методичними порадами, індивідуальні контакти педагогів і батьків, ведення записників учнів із важливими зауваженнями, а також телефонні та особисті контакти.

Формами освітнього впливу навколишнього середовища є догляд за дитиною, організація дозвілля та розваг, спортивні ігри, туристичні заходи та екскурсії, суспільно корисна праця, наприклад, участь у створенні ігрових майданчиків, а педагогічна допомога батькам може здійснюватися через програми на кшталт «Університету для батьків». Під час експериментів з пошуку ефективних форм співпраці між педагогами та батьками використовували також посередників – психологів, соціальних консультантів, лекторів та студентів педагогічних закладів, які допомагають зміцнити партнерство та забезпечити активну участь батьків у навчально-виховному процесі [14].

Форми співпраці закладу освіти та сім'ї – взаємодія двох інститутів виховання має здійснюватися через різні форми, зокрема через співпрацю з батьками у складі батьківського комітету щодо освітніх, дидактичних, економічних та питань догляду за дітьми. Важливо залучення батьків у дидактичний процес, що може здійснюватися як у активній формі, коли батьки беруть участь у проведенні навчальних занять самостійно або разом із педагогом, так і в пасивній формі, коли вони спостерігають за роботою дітей під час занять. Крім того, варто виділити форми участі батьків у роботі дитячого самоврядування та позакласної діяльності, до яких належать надання консультацій та допомоги в ситуаціях, що потребують неупередженого вирішення складних або суперечливих питань, визначення правил розподілу коштів класу чи групи, допомога у встановленні матеріального становища окремих сімей та пропозиції щодо їх підтримки, а також участь в організації святкових і урочистих заходів [7].

Особливу увагу слід приділяти формі співпраці, яка називається «надання допомоги», і яка була зафіксована під час його досліджень у британських і шведських виховних закладах, після чого поширилася в практиці інших країн, коли допомога батькам, педагогам, вчителям та директорам не є сервісною діяльністю, яка ґрунтується на нерівних відносинах, у яких один учасник підпорядковується іншому, а навпаки, збагачує всіх партнерів у самотійному сенсі, стаючи цінною формою партнерської співпраці, яка сприяє зміцненню взаємодії та розвитку освітнього процесу.

Асистент вчителя повинен глибоко знати основи законодавства у сфері освіти й соціального захисту, міжнародні документи про права дитини, сучасні психолого-педагогічні підходи та методи інклюзивного навчання. Він має володіти вміннями практичного застосування цих знань, складати й реалізовувати ІПР, вести педагогічні спостереження та налагоджувати партнерську взаємодію між усіма учасниками освітнього процесу.

Серед важливих особистісних якостей – високий рівень комунікативності, організованість, здатність до емпатії, вміння вирішувати конфліктні ситуації та орієнтація на розвиток дитини як особистості. Саме така професійна й особистісна компетентність забезпечує ефективність інклюзивного навчання та створює умови для успішної інтеграції дитини у шкільне середовище.

2.3. Інноваційні педагогічні технології та сучасні стратегії підтримки учнів з ООП

Сучасні соціально-економічні та культурні процеси в Україні визначають нові вимоги до освіти, яка має бути відкритою, демократичною й інклюзивною. В умовах реформування особливої уваги набуває створення належних умов для навчання й виховання дітей з особливими освітніми

потребами. Саме ці діти потребують інноваційних технологій, які допоможуть не лише компенсувати певні вади розвитку, а й відкрити потенціал, сприяти творчій самореалізації та соціалізації [27].

Інноваційні технології у спеціальній педагогіці спрямовані на розвиток і саморозвиток учня з урахуванням його індивідуальних особливостей, розглядаючи його як активного суб'єкта пізнавальної діяльності. Їхнє впровадження відбувається в рамках особистісно-орієнтованої освіти, яка враховує потреби й потенціал кожної дитини. Сучасні методики та технології охоплюють широкий спектр підходів, серед яких: вальдорфська педагогіка, методика Марії Монтессорі, колективні та індивідуалізовані форми навчання, ігрові методики, модульне та проблемне навчання, дистанційні технології, рівнева диференціація, мультимедійні, інтерактивні та сугестивні засоби.

Інноваційні педагогічні технології розглядаються як процес цілеспрямованого та систематичного впровадження новаторських методів і прийомів у навчальний процес від визначення мети до досягнення очікуваних результатів. Основна мета їх застосування у навчанні дітей з особливими освітніми потребами – забезпечити соціальний, емоційний і когнітивний розвиток кожного учня та сприяти формуванню його відчуття власної значущості й повноцінної участі в житті суспільства.

Для успішного впровадження інновацій колективи педагогів модернізують методичну роботу, змінюють підхід до навчання і переорієнтовують учителів на особистісно-орієнтовану методологію. Серед поширених технологій в інклюзивній освіті виділяють особистісно-орієнтоване навчання, диференційоване викладання, традиційні інтенсивні методи, проектну діяльність та інші. Диференційоване викладання дозволяє враховувати різницю в рівні підготовленості, стилях навчання та інтересах учнів, адаптуючи темп і складність матеріалу, пропонуючи різні форми роботи та інтегруючи бажання дитини до навчання [29].

Завдяки участі в таких формах діяльності діти мають можливість досліджувати та обговорювати навчальні питання, висловлювати власні

думки, робити помилки, навчатися слухати інших, інтегрувати нові знання та узагальнювати власні ідеї, що сприяє всебічному розвитку та формуванню активної позиції учня.

Важливим завданням педагогів є створення освітнього середовища, яке дозволяє дитині самовиражатися, утверджуватися й поступово інтегруватися в суспільство. Традиційні методи навчання часто не є ефективними для дітей з особливими потребами, тому необхідно застосовувати нові підходи. Інноваційні технології мають бути спрямовані на формування мотивації, розвиток критичного й творчого мислення, а також на опанування навичок саморегуляції.

Одним із найважливіших напрямів є використання інтерактивних методів. Вони забезпечують простір для самостійної діяльності учня, створюють ситуації, коли дитина власними силами доходить до розв'язання поставлених завдань. Серед таких методів особливе місце займають дидактичні ігри, робота в парах і групах, метод «Мікрофон», технології портфоліо чи кейс-метод. Подібні форми дають можливість розвивати співпрацю, комунікативні здібності та навички активного слухання.

Не менш значущим є принцип диференційованого навчання. Оскільки всі діти різні, вчитель повинен враховувати їхні індивідуальні можливості, організовувати заняття так, щоб програма залишалася доступною для кожного учня. Диференційований підхід дозволяє створити сприятливі умови для максимального розвитку здібностей та досягнення особистісного успіху навіть у складних умовах [59].

Велику роль у корекційно-розвивальній роботі відіграють методи арт-терапії. Вони поєднують педагогіку, медицину й психологію та спрямовані на гармонізацію емоційного стану дитини. Використовуються різні форми: ігротерапія, бібліотерапія, музикотерапія, психогімнастика, зоотерапія, дельфіно- й іпотерапія. Кожна з них допомагає подолати соціальну дезадаптацію, зняти напругу, сформувати позитивне ставлення до світу й самого себе. Наприклад, під час ігротерапії дитина відтворює життєві ситуації

у символічній формі, що полегшує засвоєння нових моделей поведінки. Музика стимулює інтелектуальну активність, а контакт з тваринами розвиває комунікативні й моторні навички. (Додаток В)

Цікавим напрямом є казкотерапія та лялькотерапія. Казкові сюжети допомагають дитині краще усвідомити власний внутрішній світ, навчитися аналізувати конфліктні ситуації й знаходити шляхи їх вирішення. Участь у лялькових постановках сприяє розвитку уяви, фантазії та комунікативних умінь. Виготовлення ляльок стимулює дрібну моторику, а «оживлення» персонажів допомагає дитині подолати замкненість чи гіперактивність [48].

Не можна оминати увагою методику Марії Монтессорі, яка ґрунтується на повазі до індивідуального темпу розвитку дитини. У Монтессорі-групах учні отримують можливість самостійно обирати завдання, контролювати результати й виправляти власні помилки. Педагог при цьому виступає не як контролер, а як наставник, який спрямовує самостійну діяльність учня. Такий підхід особливо корисний для дітей з особливими потребами, адже він знижує рівень психологічного тиску та формує почуття відповідальності за власний розвиток.

Велику роль у сучасному навчанні відіграють комп'ютерні технології. Інтернет надає доступ до словників, енциклопедій, музичних і візуальних матеріалів, які можна використовувати для навчання й розвитку. Крім того, комп'ютерні ігри здатні стати інструментом ігротерапії, оскільки вони розвивають увагу, пам'ять, швидкість реакції, здатність приймати рішення й долати стресові ситуації. У навчальному процесі варто використовувати програми, які допомагають тренувати координацію, мислення та креативність.

Методи інклюзивного виховання умовно поділяються на кілька груп: формування свідомості (бесіди, лекції, диспути), організація діяльності та поведінки (вправи, привчання, виховні ситуації), мотивація (громадська думка, вимога), а також методи самовиховання й спеціальні методи педагогічної корекції. Усі вони спрямовані на підтримку дитини, розвиток її соціальних умінь та подолання труднощів у поведінці [57].

У сучасній педагогічній та психологічній літературі сенсорна інтеграція розглядається як ключовий елемент психофізичного розвитку дитини, що забезпечує ефективну взаємодію з навколишнім середовищем. Сенсорні порушення можуть проявлятися по-різному: гіперчутливістю до звуків, світла або дотиків; гіпочутливістю, коли реакція на подразники слабка; сенсорним пошуком, що характеризується потребою у сильних стимуляторах.

Дослідження українських учених показують, що подібні труднощі часто зустрічаються у дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та потребують постійного педагогічного супроводу.

Порушення сенсорної інтеграції впливають на здатність дитини зосереджуватись, керувати поведінкою, орієнтуватися в просторі та будувати соціальні контакти. Тому врахування сенсорного профілю дитини є важливою умовою її успішної адаптації в освітньому середовищі. Використання сенсорних куточків, створення зон тиші, контроль інтенсивності стимулів стає частиною інклюзивного дизайну класу.

Розвиток сенсорної інтеграції необхідний для формування навчальної активності, адаптивної поведінки та соціальної взаємодії дітей з ООП. У дошкільній та початковій освіті особливу увагу варто приділяти створенню середовища, яке не лише компенсує сенсорні порушення, а й стимулює гармонійний розвиток усіх сенсорних каналів.

Таблиця 2.3

Роль асистента вчителя для врахування сенсорного профілю дитини

Напрямок роботи	Дії асистента вчителя	Приклади / інструменти
Спостереження та оцінка	- Спостерігати реакції дитини на різні стимули - Отримувати інформацію від спеціалістів - Фіксувати індивідуальні особливості	Спостереження під час занять, запис у щоденник, консультації з психологом/логопедом

Напрямок роботи	Дії асистента вчителя	Приклади / інструменти
Створення адаптованого середовища	- Організовувати сенсорні куточки/зони тиші - Використовувати різні текстури та матеріали - Регулювати освітлення та шум - Додавати вестибулярні та пропріоцептивні стимули	Сенсорні коробки, тканини, глина, балансувальні доріжки, важкі подушки, гойдалки, приглушене освітлення
Підтримка під час занять	- Інтегрувати сенсорні елементи у навчальні завдання - Планувати сенсорні перерви та вправи на дихання - Варіювати пози та рухи дитини	Рухливі та настільні ігри, графічні диктанти, «хвилинки масажу», зміна пози під час письма або математики
Взаємодія з родиною	- Інформувати про сенсорний профіль дитини - Рекомендувати домашні вправи для стимуляції та релаксації - Узгоджувати поведінкові стратегії	Консультації для батьків, інструкції для домашніх сенсорних вправ
Співпраця з фахівцями	- Працювати з психологом, логопедом, дефектологом - Участь у командних засіданнях - Адаптувати зміст занять відповідно до рекомендацій	Розробка ІПР (індивідуальної програми розвитку), адаптація дидактичних матеріалів

Окреме місце займає позакласна діяльність. Участь у конкурсах, святах, спортивних заходах, гуртках і творчих майстернях сприяє соціалізації та підвищує самооцінку. Художня діяльність, наприклад малювання чи оригамі, допомагає дитині подолати тривожність, розвиває уяву та комунікабельність. Читання художніх творів чи казок формує у дітей доброту, чуйність і відповідальність, навчає взаємодопомоги та співпереживання.

Таким чином, інноваційні технології навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами створюють умови для їх гармонійного розвитку. Вони дозволяють дитині залишатися самою собою, не відчувати

тиску від порівняння з іншими та рухатися власним темпом. Основна мета полягає у формуванні соціальних компетенцій, розвитку індивідуальних здібностей і підготовці до успішної інтеграції в суспільство.

Отже, сучасна інклюзивна освіта має спиратися на комплексний підхід, що поєднує інтерактивні, диференційовані та терапевтичні методи, комп'ютерні технології й позакласну діяльність. Тільки так можна забезпечити рівні можливості для всіх дітей, створити сприятливе освітнє середовище й виховати покоління, здатне до саморозвитку, творчості та повноцінного життя в демократичному суспільстві.

2.4. Практична реалізація диференційованого підходу в навчанні здобувача освіти з ООП

Іван Регей є учнем другого класу закладу загальної середньої освіти та характеризується як доброзичлива, врівноважена та позитивно налаштована дитина з помірно сформованими навчальними навичками. У межах нозології, що визначена фахівцями психолого-педагогічного супроводу (інтелектуальні порушення, загальний недорозвиток мовлення I-II ст.), у Івана спостерігаються окремі труднощі у концентрації уваги, вибіркового запам'ятовуванні та доведенні завдань до кінця без додаткового стимулювання. Такі особливості проявляються переважно під час виконання завдань, що потребують тривалого зосередження чи включають декілька послідовних етапів. Водночас дитина демонструє достатній інтелектуальний потенціал, швидко схоплює нову інформацію за умови чіткого структурування матеріалу та наочної підтримки.

У навчальній діяльності Іван виявляє інтерес до предметів природничого циклу та математики, надаючи перевагу завданням, що містять елементи практичності або передбачають роботу з наочністю. У процесі читання та письма йому потрібні додаткові часові ресурси, уповільнений темп роботи

сприяє точнішому виконанню завдань та зменшенню кількості помилок. Усне мовлення сформоване відповідно до вікових норм, хоча інколи спостерігається потреба в уточненні змісту інструкцій та запитань. Іван достатньо активно включається в роботу на уроці, проявляє старанність, але рівень самостійності залежить від складності матеріалу та чіткості педагогічного керівництва. У групових формах діяльності хлопчик поводить себе доброзичливо, готовий взаємодіяти з однокласниками, однак інколи потребує додаткового спрямування для організації спільної роботи.

З огляду на зазначені індивідуальні особливості розвитку та специфіку пізнавальної діяльності, навчальний процес для Івана потребує адаптації та цілеспрямованого педагогічного супроводу. Найефективнішими є прийоми, що передбачають поділ складних завдань на короткі етапи, використання алгоритмів, зорових опор, демонстраційного матеріалу та чітко структурованих інструкцій. Доцільним є застосування помірному темпу подання інформації, чергування видів діяльності, а також формування у дитини навичок самоконтролю й планування навчальних дій. Наявні освітні потреби визначають необхідність реалізації диференційованого підходу, який передбачає варіативність складності завдань, індивідуалізацію темпу роботи та надання додаткових пояснень чи опорних матеріалів. Упровадження диференційованого навчання сприятиме оптимізації пізнавальної активності Івана, забезпечить успішніше засвоєння навчального матеріалу та дозволить максимально розкрити його інтелектуальний потенціал відповідно до можливостей і освітніх потреб.

Складена нами методика диференційованого навчання для Івана Регея, створена на основі наукових положень спеціальної та інклюзивної педагогіки, а також методичних рекомендацій щодо роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями, ґрунтується на положенні про необхідність систематичного добору навчальних завдань різного рівня складності, адаптації темпу подачі матеріалу та організації діяльності в умовах постійної педагогічної підтримки. Реалізація диференційованого підходу спрямована на формування в учня

стійких навчальних навичок, розвиток пізнавальної активності та забезпечення поступового переходу від зовнішнього керівництва до елементів самостійності. Основою такої роботи є структурування навчального матеріалу на обов'язковий мінімум та додаткові елементи, спрощення мовленнєвих інструкцій, використання наочно-практичної діяльності, поетапне формування дії та системне закріплення.

У процесі організації диференційованого навчання важливим є забезпечення чітких, коротких і послідовних інструкцій, моделювання способу виконання завдання, використання прийому «ведення рукою», надання проміжних підказок та застосування підсилювальних стимулів. Окремо підкреслюється необхідність підтримки навчальної мотивації шляхом використання ігрових форм і завдань, що апелюють до практичного досвіду дитини. Навчальні дії організовуються через дрібнокрокове структурування, а матеріал подається у візуально доступній формі, що дає змогу Іванові виконувати завдання з опорою на зорові зразки та предметні моделі. Ефективність диференціації забезпечується зміною рівня складності не лише за рахунок змісту, але й через адаптацію тривалості роботи, темпу виконання, а також кількості та типу необхідних підказок.

З метою підвищення навчальної результативності створюються ситуації успіху, у яких Іван отримує можливість продемонструвати засвоєні вміння в умовах поступового ускладнення. Також передбачено використання діяльнісного підходу: поєднання мовленнєвої, маніпулятивної та моторної активності, залучення дидактичного матеріалу, що відповідає сенсорним можливостям та індивідуальному стилю навчання дитини. Важливою складовою методики є систематичний контроль розуміння інструкції, варіювання типів запитань, створення умов для підтримання уваги та застосування позитивного підкріплення. Увесь навчальний процес вибудовується так, щоб Іван міг досягати навчальних результатів не шляхом механічного запам'ятовування, а через наочне осмислення та багаторазове відтворення дії.

Подамо приклади практичних вправ, які інтегруються у диференційований навчальний процес.

Математика (2 клас). Тема: Порівняння чисел у межах 100. Закріплення навички визначати більше/менше/дорівнює.

Учневі Івану пропонується виконати навчальне завдання на порівняння чисел, у якому потрібно встановити правильний знак ($>$, $<$, $=$) між поданими числовими парами. До окремих прикладів подається опора у вигляді числового ряду для полегшення орієнтації, а робота супроводжується короткими усними запитаннями для підтримання уваги. У завдання включено такі приклади:

$$\begin{array}{cccc} 47 \square 52 & 36 \square 29 & 60 \square 60 & 18 \square 21 \\ 27 \square 23 & 12 \square 45 & 78 \square 44 & 16 \square 15 \end{array}$$

У процесі виконання завдання, учень здійснює порівняння чисел у межах 100, коректно використовуючи знаки «більше», «менше» або «дорівнює». У Івана додатково закріплюється вміння орієнтуватися на числовому ряді, що є важливим для процесу вибіркового запам'ятовування. Завдання сприяє розвитку довільної уваги, оскільки потребує зосередженості на кожній числовій парі.

Я досліджую світ. Тема: Чому відбуваються зміни в природі? Івану Рєгею пропонується виконати доступне й наочне завдання: розглянути зображення певної пори року або вигляд природи за вікном і визначити, яка пора року зображена. Учень має назвати дві-три ознаки, що допомагають це зрозуміти, наприклад: зміна кольору листя, поява снігу, інтенсивність сонячного світла чи тривалість світлового дня. Після цього Івану пропонується з'єднати лінією картки із зображенням природних ознак (листя, сніг, дощ, сонце) з відповідною порою року, а також підкреслити ті явища, які справді змінюються в природі, відокремлюючи їх від побутових речей, що не мають стосунку до природних змін.

Під час роботи педагог ставить Івану короткі уточнювальні запитання, щоб підтримати концентрацію та допомогти орієнтуватися у виборі: «Що ти

бачиш на малюнку?», «Як ти здогадався, що це саме ця пора року?», «Що змінюється в природі, а що – ні?» Це відповідає індивідуальним освітнім потребам дитини, адже Іван – доброзичливий, врівноважений і позитивно налаштований учень із помірно сформованими навчальними навичками.

Очікується, що після виконання вправи Іван зможе впізнавати пору року за її ознаками, називати характерні зміни, які відбуваються в природі, орієнтуватися в простих природних явищах та відрізняти їх від побутових. У процесі роботи він тренує вибіркове запам'ятовування, слухову увагу, уміння виділяти головне й робити елементарні узагальнення. Завдяки простоті та наочності завдання Іван, отримуючи легке стимулювання з боку педагога, доводить роботу до кінця і демонструє навчальні дії середнього рівня, що відповідають його індивідуальним можливостям.

На уроці **української мови** за **темою** «Слова – назви предметів» Іванові Рєгею пропонується виконати просте, наочне та доступне для його рівня мовленнєвого розвитку завдання. Учень розглядає кілька знайомих зображень – наприклад, олівець, книга, м'яч, рюкзак – і має назвати ці предмети одним словом. Після цього педагог просить його обрати правильні слова з-поміж запропонованих, підкреслюючи лише ті, які дійсно є назвами предметів, а не ознаками чи діями. За потреби до завдання додається опора у вигляді коротких запитань, які допомагають Івану зосередитись: «Що це? Хто це? Чи можна це потримати в руках? Це назва предмета чи щось інше?» Матеріал подається повільно, з використанням виразної наочності, щоб уникнути перевантаження та забезпечити достатню підтримку в процесі сприймання.

Після виконання вправи очікується, що Іван зможе правильно впізнавати й називати предмети на зображеннях, розрізняти слова – назви предметів серед інших мовних одиниць, а також утримувати увагу на завданні протягом довшого часу завдяки чіткому й передбачуваному ходу роботи. Використання запитань-підказок сприятиме формуванню елементарного самоконтролю й допоможе учневі поступово орієнтуватися в мовному матеріалі. Іван демонструватиме навчальні дії середнього рівня, що

відповідають його індивідуальним можливостям і потребам, а також зробить маленький, але важливий крок у розвитку мовлення й розширенні словникового запасу.

Українська мова. Тема: Оповідання. Головний герой. Упродовж заняття з української мови, коли діти знайомляться з тим, хто такий головний герой у невеликому оповіданні, Іван отримує завдання, побудоване у формі маленької пригоди. Учитель розповідає коротку історію про маленького песика Бровка, який заблукав у дворі й шукає шлях додому. Іван слухає уривок, дивиться на малюнки з песиком, хлопчиком-перехожим і поштовою скринькою, а потім має визначити, хто в цій історії є «найважливішим», тобто тим, про кого розповідається найбільше. Далі він обирає один із малюнків і пояснює простими словами: «Це він робив...», «Про нього розповідали...». Якщо Івану важко, учитель пропонує йому стати «детективом» і знайти персонажа, який з'являється у всіх сценках. Це завдання не потребує складних мовленнєвих конструкцій, але дає змогу Івану робити висновки, спираючись на картинки, міміку та жести вчителя.

Очікується, що після виконання вправи Іван зможе розуміти, що в будь-якому оповіданні є персонаж, про якого йдеться найбільше, а також зможе впевнено показати цього героя серед кількох зображень.

Мистецтво. На уроці мистецтва, присвяченому створенню осіннього дерева та знайомству з лінією горизонту, Іван отримує завдання, яке подається не як звичайна інструкція, а як невелика подорож у світ фарб. Учитель пропонує уявити, що перед Іваном – справжній осінній ліс, у якому листя щоранку прокидається в новому кольорі. Він дивиться на палітру й намагається знайти ті відтінки, які, на його погляд, могли б «жити» на чарівному дереві: теплі, як сонячний промінь, або холодні, як ранковий туман. Іван обирає фарби, а педагог тихо підказує, що десь на малюнку має з'явитися горизонт – тонка уява-лінія, яка відділяє землю від неба. Учитель просить його знайти місце, де ця лінія може «лягти» так, щоб дерево виглядало правдиво, але дає Іванові свободу придумати власний простір.

У роботі Іван використовує гуаш або акварель, торкається пензликом паперу так, як йому зручно, інколи зупиняється, щоб подивитися, як змішується колір. Для нього важливо, що тут немає правильного чи неправильного рішення – малюнок приймається будь-який, бо завдання не перевіряє точність ліній, а дозволяє Іванові проявити себе через колір і настрій. Учитель ненав'язливо підтримує його увагу кількома короткими запитаннями: «Який настрій має твоє дерево?», «Де в тебе ховається небо?», «А що відчуваєш, коли дивишся на цей колір?». Такі фрази спрямовані не на контроль, а на збереження зосередженості, адже Іван – врівноважена й доброзичлива дитина, яка швидко втомлюється від довгих пояснень і потребує м'якого стимулювання, щоб довести роботу до кінця. Через інтелектуальні порушення та ЗНМ I–II ступеня йому складно утримувати увагу тривалий час, тому завдання побудоване на коротких, емоційно насичених етапах, що легко перемикають його увагу без перенавантаження пам'яті.

У результаті виконання такого завдання очікується, що Іван зможе розпізнавати й добирати осінні відтінки, розміщувати зображення так, щоб у малюнку з'являлося поняття простору, і при цьому відчувати задоволення від власної творчості. Він навчиться помічати різницю між теплими й холодними кольорами, краще контролювати рух руки, робити зважені вибори на палітрі та логічно завершувати роботу, оскільки емоційний образ допомагає йому тримати увагу. Педагог побачить, що Іван демонструє навчальні дії середнього рівня сформованості, але робить це з більшою впевненістю, тому що завдання побудоване на відчуттях, а не на складних термінах.

Застосування цих вправ у структурованому, поетапному форматі створює умови для оптимального включення Івана в навчальний процес, забезпечує корекційно-розвитковий ефект і сприяє поступовому розширенню його навчальної самостійності. Диференційований підхід дозволяє адаптувати навчання до особливостей дитини, підтримуючи її індивідуальну траєкторію розвитку та забезпечуючи максимально повне засвоєння програмового матеріалу.

2.5. Динаміка навчальних досягнень учня з ООП у процесі диференційованого навчання

У результаті систематичного застосування диференційованого підходу в навчанні Івана Рєгея було зафіксовано позитивну динаміку в розвитку його уваги, пізнавальної активності та навчальної самостійності. Порівняння початкового етапу роботи (початок 1 класу) та показників, отриманих на початку 2 класу, засвідчує, що цілеспрямоване використання структурованих інструкцій, поетапного моделювання, зорових опор та помірних підсилювальних стимулів сприяло помітному зростанню навчальних результатів учня.

Передусім покращилася здатність Івана до концентрації уваги: якщо раніше учень міг утримувати зосередженість у середньому протягом 3–4 хвилин без додаткових підказок, то наприкінці досліджуваного періоду тривалість довільної уваги зросла до 7–10 хвилин. На уроках він рідше потребує зовнішнього нагадування про етапи роботи, краще реагує на чіткі короткі інструкції та впевненіше дотримується заданого алгоритму дій.

Зросла здатність доводити завдання до кінця. На початку дослідження Іван часто переривав виконання навіть коротких вправ, якщо стикався з труднощами, і потребував негайної педагогічної підтримки. Поступове ускладнення завдань, створення ситуацій успіху та застосування дрібнокрокового структурування дозволили сформувати в учня навичку завершувати роботу самостійно або з мінімальними підказками. На сьогодні Іван здатний виконувати вправи, що складаються з 2–3 послідовних етапів, а також контролювати правильність своїх дій за допомогою візуальних опор.

Важливою зміною стало покращення вибіркового запам'ятовування та розуміння інструкцій. Протягом роботи педагогічний супровід був спрямований на уточнення запитань, повторення інформації різними каналами

(слуховим, зоровим, моторним), що сприяло кращому засвоєнню матеріалу. На сьогодні Іван здатний відтворювати основні ознаки природних явищ, правильно співвідносити зображення з поняттями, розрізняти назви предметів, а також робити елементарні узагальнення на основі проаналізованих картинок.

У мовленнєвій сфері спостерігається зменшення кількості труднощів у розумінні запитань та збільшення обсягу активного словника. Хлопчик упевненіше називає предмети, їх ознаки та прості дії, точніше добирає слова — назви предметів, швидше орієнтується в коротких текстах і може визначити головного героя у невеликому оповіданні, спираючись на наочність та логічні підказки.

На уроках мистецтва відзначено покращення дрібної моторики, рухової координації та творчого самовираження. Іван навчився обирати кольори відповідно до теми роботи, розміщувати елементи на площині аркуша, помічати різницю між теплими та холодними відтінками. Він демонструє більшу впевненість під час виконання творчих завдань і може працювати довше без втрати інтересу.

Загалом отримані результати підтверджують, що диференційований підхід сприяв підвищенню навчальної активності Івана, зміцненню його віри у власні можливості та розширенню спектра сформованих навчальних дій. Дитина демонструє стійку позитивну динаміку та здатність до подальшого розвитку за умов збереження адаптованої системи навчання та підтримувального педагогічного супроводу.

ВИСНОВКИ

У сучасному освітньому просторі інклюзія постає не лише як педагогічна інновація, а як суспільна потреба, що відображає гуманістичні цінності й принципи рівних можливостей для всіх дітей. Дослідження, присвячене аналізу діяльності асистента вчителя в інклюзивному освітньому середовищі, дозволило розкрити теоретичні основи його професійної діяльності, визначити специфіку функцій та ролі у взаємодії з учнями з особливими освітніми потребами (ООП), а також окреслити перспективні інноваційні напрями підтримки освітнього процесу. Насамперед, варто підкреслити, що інклюзивна освіта є не лише освітньою технологією, а й філософією, спрямованою на створення рівних умов для здобуття якісної освіти кожною дитиною. Її значення полягає у формуванні суспільства, яке визнає цінність кожної особистості, незалежно від фізичних, інтелектуальних чи психологічних особливостей. Відповідно, асистент вчителя стає тією ключовою ланкою, яка забезпечує адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб учнів, сприяє подоланню бар'єрів у навчанні та комунікації, а також формує умови для гармонійної інтеграції дитини у колектив.

Подальший аналіз показав, що діяльність асистента вчителя є багатовимірною. Вона включає педагогічний супровід, організаційно-методичну підтримку, психологічну допомогу та посередництво між різними учасниками освітнього процесу.

Асистент сприяє реалізації індивідуальних освітніх програм, допомагає учням опановувати навчальний матеріал у доступній формі, а також підтримує розвиток їхніх комунікативних та соціальних навичок. Не менш важливою є і функція створення безпечного та комфортного середовища, де дитина може вільно розвиватися та проявляти свої здібності.

Особливу увагу в роботі приділено розгляду інноваційних підходів у діяльності асистента. Встановлено, що використання цифрових технологій та

адаптованих навчальних ресурсів суттєво підвищує ефективність освітнього процесу. Інтерактивні платформи, електронні підручники, програми з корекційними елементами, а також мобільні застосунки допомагають асистенту вчителя диференціювати подачу матеріалу, робити навчання більш гнучким і персоналізованим. Завдяки цьому діти з ООП отримують можливість навчатися у власному темпі, використовуючи зручні для себе форми засвоєння знань.

Окремий аспект діяльності асистента пов'язаний із тісною співпрацею з педагогічними працівниками, фахівцями-психологами, логопедами, дефектологами та батьками. Саме командний підхід дозволяє комплексно оцінювати потреби дитини та вибудовувати стратегії підтримки, які враховують усі аспекти її розвитку. Така взаємодія знімає надмірне навантаження з окремого педагога та сприяє підвищенню якості інклюзивної освіти загалом.

Важливою складовою інноваційної діяльності асистента є впровадження сучасних педагогічних технологій. Методи кооперативного навчання, індивідуалізації та диференціації, використання елементів арт-терапії, ігротерапії та інших корекційно-розвивальних практик забезпечують ефективне включення учнів у навчальний процес. Такі підходи не лише підвищують пізнавальну активність дітей, а й сприяють розвитку їхніх емоційно-вольових якостей, комунікативних умінь, соціальної компетентності. Можна стверджувати, що асистент вчителя є не просто технічним помічником, а професійним партнером у реалізації інклюзивної моделі освіти. Він виконує роль посередника між дитиною та освітнім середовищем, організатора сприятливих умов для навчання та соціалізації, координатора взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу. Його робота ґрунтується на поєднанні педагогічних, психологічних і комунікативних компетентностей, що потребує постійного професійного розвитку та адаптації до нових викликів.

Проведена реалізація диференційованого підходу в роботі з Іваном Рєгєєм показала, що диференціація складності завдань, адаптація темпу, використання зорових опор, поетапних інструкцій та наочно-практичних прийомів суттєво підвищують якість його навчальних дій. Застосування різних типів вправ забезпечило доступність матеріалу та можливість поступового ускладнення без перевантаження. Диференційовані завдання сприяли розвитку вибіркового запам'ятовування, уваги, уміння узагальнювати й орієнтуватися на опорні зразки, а також підвищили зосередженість і здатність доводити роботу до кінця. Отримані результати підтверджують, що саме диференціація – а не лише загальна підтримка – є ключовим чинником зростання навчальної ефективності Івана, оскільки забезпечує роботу у комфортному темпі, формує нові вміння та сприяє переходу до більшої самостійності, оптимізуючи пізнавальну активність і якість засвоєння матеріалу відповідно до його освітніх потреб.

Таким чином, упровадження диференційованого підходу в роботі з Іваном Рєгєєм засвідчило високу ефективність використаних інноваційних методів у контексті інклюзивного навчання. Поєднання структурованих інструкцій, поетапного формування навчальних дій, зорових опор та адаптованої подачі матеріалу забезпечило позитивну динаміку розвитку пізнавальних процесів, уваги, мовлення й навчальної самостійності учня. Отримані результати підтверджують значущість індивідуалізації освітнього процесу та необхідність подальшого удосконалення методик підтримки здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Підсумовуючи результати дослідження, варто зазначити, що ефективність інклюзивної освіти значною мірою залежить від якості підготовки асистентів вчителів, їх здатності впроваджувати інноваційні підходи та працювати в команді. Саме вони забезпечують реалізацію основних принципів інклюзії – рівного доступу, індивідуалізації навчання, соціалізації та розвитку потенціалу кожної дитини.

Отже, роль асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти має фундаментальне значення для формування освітнього простору, що відповідає сучасним європейським і світовим стандартам. Інноваційні підходи у його діяльності відкривають перспективи для створення більш гнучкої, доступної та результативної освітньої системи, де кожна дитина може відчувати себе повноцінним членом суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базима Н. В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 144 с. URL: <http://surl.li/huyha>
2. Баранець Я. Методологія підготовки кадрів закладів освіти з інклюзивним навчанням. Інноваційна педагогіка. 2023. Вип. 57. Т. 1. С. 100–103.
3. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2011. С. 229–234.
4. Боротюк І. А., Хом'як О. А. Інклюзивна освіта в Україні: нормативно-правові аспекти державної підтримки дітей з ООП. Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Modern Trends In The Development Of Science And Technology». Innsbruck, Austria, 2022. С. 116–122.
5. Бужинецька К. До проблеми вивчення гіперактивного розладу із дефіцитом уваги у дітей молодшого шкільного віку. Особлива дитина: навчання і виховання, 106(2), 49–58. 2022. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v106i2.105>
6. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С. 193–210.
7. Виговська М. Деякі питання визначення соціоадаптивних труднощів у осіб з особливими освітніми потребами. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 112(4), 60–74. 2023. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v112i4.156>
8. Галюка О. С., Собчук А. А. Соціальна мобільність учителя початкової школи в умовах інклюзивної освіти. Академічні студії. *Серія*

- «Педагогіка». 1(4), 64–70. 2022. URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.9>
9. Горбатюк О. Експериментальне вивчення соціально-перцептивного компоненту соціально-комунікативної компетентності молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 111(3), 110–131. 2023. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v111i3.149>
 10. Гуренко О. І., Мицик Г. М., Попова А. С., Лопат Г. О. Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство*. (2), 28–36. 2023. URL: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/37>
 11. Дука В. До проблеми формування освітнього середовища для дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах НУШ. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 108(4), 79–91. 2022. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v108i4.124>
 12. Душка А. Організація навчання дітей з РАС в інклюзивному класі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 117(1), 7–20. 2025. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v117i1.209>
 13. Жук Т. В., Ілляшенко Т. Д., Каменщук Т. Д., Обухівська А. Г., Якимчук Г. В. Психолого-педагогічне вивчення розвитку дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивно-ресурсному центрі та в закладі освіти (методичні питання): методичний посібник. 2024. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743726/>
 14. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
 15. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». Відомості Верховної Ради України. 2014. № 30. Ст. 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1324-18#Text>

16. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу». Відомості Верховної Ради України. 2010. № 46. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17#Text>
17. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
18. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
19. Колупасєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків: Ранок, 2018. 160 с.
20. Конвенція про права дитини: Постанова Верховної Ради УРСР від 27.02.1991 № 789-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 13. Ст. 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-12#Text>
21. Конвенція про права осіб з інвалідністю і Факультативний протокол до неї: Закон України від 16.12.2009 № 1767-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 9. Ст. 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>
22. Концепція розвитку інклюзивної освіти: Наказ МОН молодь спорт України від 01.10.2010 № 912. URL: <http://surl.li/huyho>
23. Коваленко В. Особливості діяльнісно-поведінкового компонента соціалізованості молодших школярів з інтелектуальними порушеннями. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 105(1), 30–42. 2022. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v1i105.95>
24. Коган О. В. та ін. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі: метод. посіб. Харків: Друкарня Мадрид, 2019. 110 с.
25. Красовська О. О., Міськова Н. М., Хом'як О. А. Формування інклюзивної компетентності педагогів до використання арт-терапевтичних технологій в освітньому середовищі ЗДО і НУШ. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 2. С. 106–112.

26. Красовська О. О., Сойко І. М., Хом'як О. А. Стратегії педагогіки партнерства в педагогічній деонтології Василя Сухомлинського. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 45. С. 25–28.
27. Лещій Н. Фізичний, функціональний та психоемоційний стан дітей старшого шкільного віку зі складними порушеннями розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 105(1), 19–29. 2022. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v1i105.94>
28. Литовченко С. Розвиток мережі закладів дошкільної освіти для дітей з порушеннями слуху. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 105(1), 8–18. 2022. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v1i105.93>
29. Литовченко С. Практика реалізації навчальної дисципліни «Методологія та проектування наукового дослідження в спеціальній та інклюзивній освіті». *Особлива дитина: навчання і виховання*. 118(2), 100–116. 2025. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v118i2.252>
30. Лопата Г. Особливості формування соціального інтелекту дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелектуального розвитку. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 109(1), 83–96. 2023. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v109i1.126>
31. Лопата Г. Соціально-комунікативна компетентність молодших школярів з порушеннями інтелектуального розвитку як педагогічна проблема. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 107(3), 66–76. 2022. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v107i3.117>
32. Ляшенко О. М. Проблеми інклюзивної освіти в Україні та пошук їх розв'язання. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2016. Вип. 11. С. 54–60. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2231/Liashenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
33. Макаренко К. В., Яковенко В. І. Особливості професійного самовдосконалення вчителя інклюзивного навчального закладу. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (68). С. 357–360.

34. Міськова Н. М., Федоренко Н. А., Красовська О. О. Використання інноваційних технологій в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 36 (2). С. 24–28.
35. Морська Л. І. Комунікативна компетентність майбутнього вчителя початкової школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 134. С. 89–93.
36. Мул С., Сойко І. Деякі питання впровадження інклюзивної освіти в початковій школі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 48. Т. 3. С. 167–171.
37. Нечипоренко Л. Особливості діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі. 2016. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>
38. Олексюк О. М. Формування готовності майбутнього вчителя музики до інклюзивного навчання. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2019. № 1 (19). С. 42–50.
39. Ортікова Н. В. Використання ІКТ у навчально-виховному процесі інклюзивного класу. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*. 2016. Вип. 2 (13). С. 193–196.
40. Петрик О. Формування професійної компетентності педагога в умовах інклюзивної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2021. Вип. 40. С. 108–115.
41. Поліщук В. Інклюзивна освіта: світовий досвід та українські реалії. *Освіта і розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 12 (67). С. 27–31.
42. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 15.08.2011 № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#Text>
43. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» від 09.08.2019 № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>

44. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» від 12.07.2017 № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
45. Постанова КМУ «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП у закладі загальної та дошкільної освіти» від 15.08.2011 № 872. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF#n9>
46. Постанова КМУ «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної та дошкільної освіти» від 20.08.2014 № 601. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-2014-%D0%BF#Text>
47. Рижова І. А. Педагогічна компетентність як складова педагогічної майстерності вчителя. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 340–343.
48. Руденко Л. Інноваційні технології навчання як засіб формування компетентностей учнів початкових класів. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 402–405.
49. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2012. 368 с.
50. Сойко І. М., Красовська О. О., Хом'як О. А. Стратегії педагогіки партнерства в системі інклюзивної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. № 45. С. 21–24.
51. Сосницька Н. І. Особливості роботи асистента вчителя в інклюзивному класі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2019. Вип. 64. Т. 1. С. 170–173.
52. Стеценко І. В. Компетентність учителя інклюзивної школи: сучасні вимоги та виклики. *Педагогічний дискурс*. 2020. № 28. С. 112–117.
53. Таранченко О. М., Колупаєва А. А. Асистент учителя в інклюзивному класі. Харків: Вид-во «Ранок», 2019. 160 с.
54. Тимошенко В. В., Шеремет М. К. Інклюзивна освіта: досвід та перспективи розвитку в Україні. Київ: Логос, 2018. 210 с.

55. Удич З. І. Ресурсна складова інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон : ХДУ : Гельветика, 2019. Випуск LXXXVIII. С. 137-143. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13493>.
56. Удич З. І. Інклюзивна складова професійної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти. *Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародного форуму управлінської діяльності*. Тернопіль: Крок, 2019. С. 273–278 URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/15684>
57. Уляненко О. В. Використання інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Вип. 34. Т. 2. С. 123–127.
58. Хом'як О. А. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії. Вінниця: Нова Книга, 2020. 256 с.
59. Шевченко Н. М. Інноваційні методи навчання в роботі з дітьми з ООП. *Педагогічні науки*. 2022. № 98. С. 145–150.
60. Шеремет М. К. Сучасні тенденції інклюзивної освіти в Україні. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2021. № 105 (1). С. 5–15.
61. Шульга І. Реалізація інклюзивної освіти за кордоном (на прикладі Скандинавських країн). *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2021. (3), 180–187. URL: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.3.2021.241767>
62. Шульга І. The implementation of inclusive education: international experience and challenges for Ukraine. *Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (10–11 вересня 2020 р.). Тернопіль: ТНПУ, 2020. С. 105-107

63. Щербак О. Формування готовності вчителя до інклюзивного навчання в умовах післядипломної освіти. *Педагогіка та психологія*. 2017. № 56. С. 74–79.
64. Чигріна Я. Педагогічні умови формування методичної компетентності асистентів вчителя в інклюзивному середовищі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. 109(1), 187-200. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v109i1.134>
65. ЮНІСЕФ. Інклюзивна освіта: крок за кроком. Методичний посібник. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2015. 200 с.
66. Ярмола, Н., & Хотенюк, І. Роль психолога у підтримці внутрішньо переміщених родин з дітьми з особливими освітніми потребами: міждисциплінарний підхід. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2025. 118(2), 193-202. URL: <https://doi.org/10.33189/ectu.v118i2.258>
67. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: Агентство «Україна», 2019. 300 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/inkluzyvne-navchannya/posibniki/inklyuziyavnz.pdf>

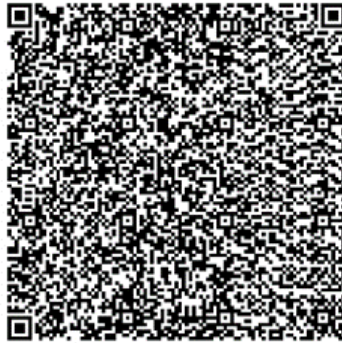
ДОДАТКИ

Додаток А

Заняття 1. «Знайди повторюване»

Мета: формування зорової уваги та розвиток уміння концентруватися.

Матеріали: картки із зображеннями різних предметів; доступ до інтерактивної гри за допомогою QR-коду.

Хід заняття:

- **Підготовчий етап.** Педагог готує серію карток, на кожній з яких зображено кілька предметів. Серед них обов'язково є один об'єкт, що повторюється на всіх картках.
- **Основна частина.** Дитина уважно розглядає картки й має відшукати однаковий предмет. На початку педагог може давати підказки або спрямовувати увагу, аби полегшити орієнтацію. Після того, як завдання виконане, пропонується ускладнений варіант із більшою кількістю деталей.
- **Інтерактивний блок.** За допомогою QR-коду дитина переходить до онлайн-гри. У ній потрібно відшукати задані об'єкти на інтерактивному зображенні. Це стимулює увагу та розвиває навички пошуку в цифровому середовищі.
- **Підсумок.** Педагог обговорює з учнем, які методи були найбільш ефективними для знаходження повторюваних предметів, та акцентує увагу на тому, як змінилася швидкість і точність пошуку.

Рекомендації для педагога:

- Для дітей із порушеннями зору варто підготувати картки зі збільшеними та контрастними зображеннями.
- Завдання легко адаптується до рівня розвитку:
 - для молодших дітей – менша кількість предметів на картках;
 - для більш підготовлених учнів – ускладнення за рахунок збільшення кількості об'єктів або використання дрібніших деталей.

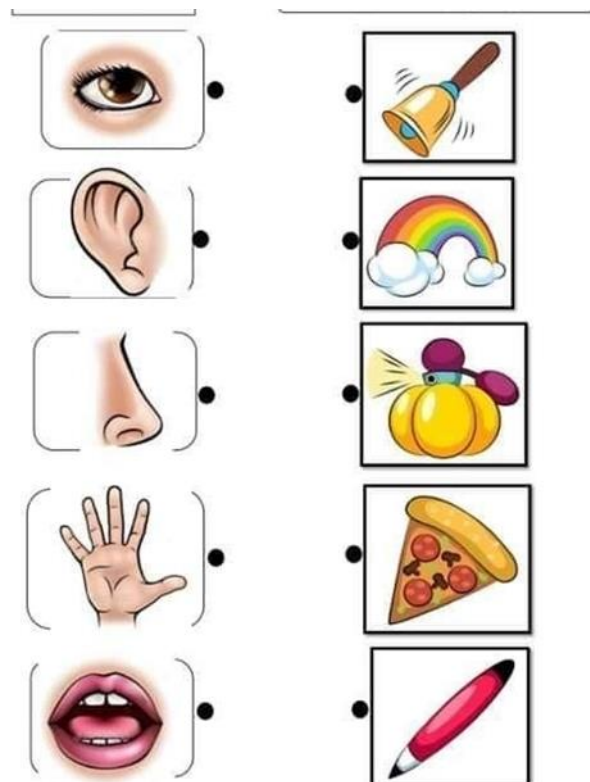
Заняття 2. «Поєднуємо предмети за відчуттями»

Мета: тренування зорової уваги та вміння зосереджуватися; розвиток здатності аналізувати й групувати предмети за сенсорними характеристиками; формування зв'язного мовлення та творчої уяви; стимулювання тактильного, слухового, смакового й нюхового досвіду.

Матеріали: картки із зображеннями предметів, які можна понюхати, спробувати на смак, розпізнати на слух, доторкнутися або оцінити за зовнішнім виглядом.

Хід заняття: Підготовка. Педагог добирає набір карток із різними предметами, кожен з яких має виражену сенсорну ознаку (запах, смак, звук, тактильні характеристики чи привабливий вигляд).

- **Основна частина.** Дитині пропонується уважно переглянути картки та розподілити предмети за групами відповідно до заданої категорії. У разі труднощів педагог може дати орієнтовні

запитання чи підказки, допомагаючи сформувати асоціації.

Рефлексія:

Після виконання вправи педагог організовує бесіду з дитиною, у ході якої обговорюється процес класифікації предметів і відчуття, що виникали.

Можливі запитання для обговорення:

- Чи легко було визначити, до якої групи належить кожен предмет?
- Які предмети викликали найбільше сумнівів і чому?
- Чи бувають об'єкти, які можна віднести відразу до кількох категорій?
- Що тобі найбільше сподобалося: слухати, нюхати, торкатися чи розглядати?
- Який предмет видався найцікавішим і чим саме?
- Чи можеш ти придумати додаткові приклади предметів для кожної категорії?

Заняття 3. «Впізнай по звуку»

Мета: розвивати слухове сприйняття й увагу; вдосконалювати вміння розпізнавати різні звуки та співвідносити їх із відповідними об'єктами; формувати зв'язне мовлення через опис почутого; стимулювати уяву та креативне мислення.

Матеріали: аудіозаписи звуків природи, тварин, транспорту, музичних інструментів і побутових предметів; картки із зображеннями об'єктів, які створюють ці звуки; колонки чи навушники для якісного прослуховування; інтерактивна гра з доступом через QR-код.

Хід заняття:

- **Підготовка.** Педагог добирає та налаштовує аудіофайли, а також готує набір карток із відповідними зображеннями. Приклади звуків:

- *Природа*: шум дощу, подув вітру, грім, спів птахів.
- *Тварини*: гавкіт собаки, нявкання kota, рев лева.
- *Побут*: дзвінок у двері, звук пирососа, капання води.
- *Транспорт*: сигнал автомобіля, рух поїзда, звук літака.
- *Музика*: дзвіночок, барабан, гітара.

- **Основна частина.**

1. *Етап «Впізнай звук»*. Дитина слухає аудіозапис і намагається здогадатися, що це за звук. Якщо виникають труднощі, педагог підказує («Цей звук чути вдома», «Так звучить тварина» тощо).
2. Варіант гри – показати 3–4 картки, серед яких потрібно вибрати правильну.
3. *Етап «Опиши звук»*. Після впізнання дитина пробує описати звук: гучний чи тихий, різкий чи мелодійний, де можна його почути, які емоції або спогади він викликає.
4. *Інтерактивна гра*. За QR-кодом дитина переходить до онлайн-завдання, де потрібно впізнавати звуки у цифровому форматі, співвідносити їх із картинками та виконувати додаткові вправи на уважність.

Рефлексія:

Після завершення вправ педагог проводить обговорення, щоб закріпити результат. Орієнтовні запитання:

- Які звуки запам'яталися найбільше?
- Чи були серед них ті, що було важко впізнати?
- Які звуки тобі приємні, а які – ні? Чому?
- Де у повсякденному житті можна почути кожен із цих звуків?
- Чому, на твою думку, звуки важливі для нас?

Заняття 4 «Що зникло?» (гра для розвитку уваги та пам'яті)

Мета:

Розвивати увагу, зорову пам'ять та концентрацію; формувати вміння помічати зміни в навколишніх предметах та аналізувати їх; покращувати швидкість реакції й логічне мислення; стимулювати мовленнєві навички через опис предметів.

Обладнання:

- Набір предметів (іграшки, шкільне приладдя, природні матеріали, картки з малюнками предметів).
- Покривало або ширма для приховування предметів.
- QR-код для інтерактивної онлайн-гри на тему пошуку зниклих предметів.

Хід заняття:**1. Підготовка:**

- Викласти на стіл 5–10 предметів (для молодших дітей – 3–5 предметів, для старших – 8–10).
- Дати дітям 30 секунд для запам'ятовування предметів.
- Приклади: олівець, м'яч, машинка, яблуко, кубик, книга, дзвіночок, іграшковий ведмедик, ложка.

2. Основна частина:

- **Етап 1: Запам'ятай предмети** – діти уважно розглядають предмети, педагог може закрити очі дітей або накрити предмети тканиною.
- **Етап 2: Що зникло?** – один або кілька предметів прибираються, діти відкривають очі і намагаються пригадати, що зникло.
- **Етап 3: Інтерактивна гра** – діти переходять за QR-кодом до онлайн-завдання, де шукають зниклі предмети у віртуальному середовищі.

3. Рефлексія та обговорення:

- Які предмети були помічені першими?
- Чи було легко помітити зміни?
- Які стратегії допомогли швидше запам'ятати предмети?
- Як можна використовувати ці навички в повсякденному житті?

4. Підсумки:

- Діти навчились уважно спостерігати та запам'ятовувати деталі.
- Покращили концентрацію та зорову пам'ять.
- Розвинули навички швидкої реакції та аналізу змін.

Інклюзія. Пам'ятка для батьків №1

НА ЩО
МАЮТЬ
ПРАВО
БАТЬКИ:

Обирати форму навчання
для своєї дитини

Віддати дитину з ООП*
у школу пізніше 6 років

Лишити дитину з ООП
в садку до 7-8 років

Долучатись до формування
ІПР** (без підпису батьків ІПР не
починає діяти)

Погоджувати закупівлю
корекційних засобів за кошти
інклюзивної субвенції
(засвідчується підписом батьків у ІПР)

*ООП – особливі освітні потреби

** ІПР – індивідуальна програма розвитку

Інклюзія. Пам'ятка для батьків №2

Як подати документи на інклюзивне навчання:

1

Визначити, чи дитина справді має ООП*. Не всі діти з інвалідністю потребують додаткової підтримки в освіті. Діти можуть не мати інвалідності, але мати ООП.

2

Батькам до початку навчання (бажано за рік) звернутись в ІРЦ** чи ПМПК*** для визначення особливих освітніх потреб дитини.

3

Там отримати два примірники «Висновку про комплексну оцінку ООП».

4

Зареєструвати заяву (та отримати копію) на ім'я керівника школи не пізніше ніж 6 місяців до початку навчання (щоб вистачило часу підготувати інклюзію та закласти кошти на її підтримку у наступному календарному році).

5

До заяви додати копію висновку з ІРЦ

6

У заяві вказати очікувані:

- форму здобуття освіти;
- потребу в підтримці;
- інші важливі для організації навчання обставини.

Якщо заяву в школі не реєструють:

- Письмова заява в управління освіти про сприяння в реалізації права дитини на освіту
- Або Скарга з вимогою про захист законних інтересів дитини
- Управління зобов'язане письмово повідомити про результати перевірки та ухвалити рішення не пізніше ніж за 30 календарних днів.
- Якщо у школі не створено умов для інклюзії - управління освіти: створює такі умови або рекомендує батькам іншу найближчу школу.

*ООП - особливі освітні потреби

**ІРЦ - інтелектуально-ресурсний центр

***ПМПК - психолого-медико-педагогічне консультування

АРТ- ТЕРАПІЯ

